

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

**ИСКУСТВА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА И МЕДИЈАЦИЈЕ КОД
СРЕДЊОШКОЛАЦА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. Др Јагода Петровић

Кандидат:

Маја Кременовић Катић

Бања Лука, јануар 2018. године

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

**ИСКУСТВА ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА И МЕДИЈАЦИЈЕ КОД
СРЕДЊОШКОЛАЦА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. Др Јагода Петровић

Кандидат:

Маја Кременовић Катић

Бања Лука, јануар 2018. године

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

**EXPERIENCES OF PEER VIOLENCE AND MEDIATION AT HIGH
SCHOOL STUDENTS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA**

MASTER THESIS

Mentor:

Professor Jagoda Petrović, PhD

Candidate:

Maja Kremenović Katić

Banja Luka, January 2018.

Ментор: Др Јагода Петровић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Бањој Луци.

Назив мастер рада: Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској

Резиме: У свакој сфери човјековог живота је присутно насиље. Насиље представља појам који је теоријско - методолошки тешко објаснити. Уколико се посматра као сложеница може се рећи да насиље представља сваку радњу и активност која се врши на силу. Насиље је људски феномен јер подразумејева, не само присуство силе, него и њену употребу од стране човјека.

У овом раду ће се анализирати вршњачко насиље као друштвено негативна појава, његови облици и врсте, те искуства средњошколаца у Републици Српској када је у питању директна и индиректна изложеност насиљу у школи, као и значај медијације у превенцији настајања озбиљнијих облика вршњачког насиља. Такође, указаће се на предности медијације, као и врсте медијације које се могу примјењивати са ученицима, као и медијацију коју могу примјењивати сами ученици, односно вршњачку медијацију.

У настојању да се дефинише посматрана појава, а то је вршњачко насиље и медијација, треба истаћи бројност класификација и дефинисања вршњачког насиља, али поред тога веома мали број истраживања која су спроведена на нашем простору, а односе се на ученике средњих школа. О вршњачком насиљу све се више прича, што улива наду у то да ће, кад једном допре до свјести друштва, овај проблем моћи да се адекватно рјешава.

Кључне ријечи: насиље, вршњачко насиље, медијација, вршњачка медијација, социјални рад у школи.

Научна област: Друштвене науке

Научно поље: Социјални рад

Класификациона ознака: S215

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: CC BY -NC -SA

Mentor: Jagoda Petrović, PhD, the Professor, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka.

Master Thesis: Experiences of peer violence and mediation at high school students in the Republic of Srpska

Summary: In every sphere of life is present violence. Violence is a term that is theoretical - methodological difficult to explain due to its prevalence and presence in the natural and social sciences. If viewed as a compound we can say that violence is any action and activity that is carried out by force. Violence is a human phenomenon because it involves not only the presence of force, but also its use by man.

In this work will be analyzed bullying as socially negative phenomenon, its forms and types, as well as experience of high school students in the Republic of Srpska when it comes to direct and indirect exposure to violence at school, as well as the importance of mediation in preventing the arrival of more serious forms of bullying. Also, will point to the advantages of mediation, as well as the kind of mediation that can be used with students, as well as the mediation may be applied by the students themselves, and peer mediation.

In an effort to define the observed phenomena, and that is bullying and mediation, it should be noted the number of classifications and definition of bullying, but in addition a small number of studies that have been conducted in this area, and relate to high school students. About bullying all the more to the story, which gives us hope in it that when one reaches the consciousness of society, this problem can be adequately addressed.

Keywords: violence, peer violence, mediation, peer mediation, social work at school.

Branches of science: Social sciences

Fields of Science: Social work

Common European Research Information Format: S215

Creative Commons: CC BY -NC -SA

САДРЖАЈ

I УВОД.....	1
II ТЕОРИЈСКИ ДИО	4
1. Теоријски оквир за обраду теме.....	4
1.1. Теоријско поимање насиља.....	5
1.2. Теорије сукоба и конфликтни стилови.....	12
1.3. Теорије акције и интеракционизам.....	18
1.4. Социјални рад и медијација.....	21
1.5. Социјални рад у школи.....	22
2. Дефинисање основних појмова.....	24
2.1. Појам вршњачког насиља.....	24
2.1.1. Облици вршњачког насиља.....	26
2.2. Појам медијације.....	27
2.2.1. Врсте медијације и њене карактеристике.....	28
2.3. Вршњачка медијација.....	30
2.3.1. Социјални рад и вршњачка медијација.....	31
III ЕМПИРИЈСКИ ДИО	33
1. Начин истраживања.....	33
1.1. Предмет, циљеви и задаци истраживања.....	33
1.2. Хипотетички оквир истраживања.....	35
1.3. Методе и инструменти истраживања.....	39
1.4. Значај истраживања.....	41
2. Резултати истраживања.....	42
2.1. Структура испитаника.....	42
2.2. Искуства средњошколаца у Републици Српској о директној и индиректној изложености вршњачком насиљу.....	44
2.3. Сазнања и искуства средњошколаца у Републици Српској о медијацији.....	59

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	64
V ПРИЛОЗИ	69
ПРИЛОГ 1: УПИТНИК - Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској	69
ПРИЛОГ 2: РАДИОНИЦЕ О НЕНАСИЉУ И МЕДИЈАЦИЈИ	79
ЛИТЕРАТУРА.....	83
БИОГРАФИЈА.....	89

I УВОД

Дуго времена се сматрало да је вршњачко насиље феномен који се јавља у филмовима, страним и далеким земљама, али вијести из наше земље о бруталним догађајима чији су актери малолетници све чешће се дешавају. О случајевима вршњачког насиља сазнамо тек када доспију у јавност и када се ради о тежим облицима вршњачког насиља.

Шеснаестогодишњи дјечак С. Г. пронађен је у школском дворишту у Бијељини. Младић је убијен ватреним оружјем, тијело је пронађено у дворишту школе, а убица је побјегао. Нешто касније, ухапшен је убица дјечака у Бијељини. Ријеч је о малолетнику чији су иницијали М. И. (17), а пронађен је и пиштољ којим је убиство почињено. Како се сазнаје, ова два малолетна дјечака били су добри другови заљубљени у исту дјевојку, па се сумња да је то и мотив убиства.

Проблем вршњачког насиља је постао и те како озбиљан и потребно је да се у рјешавање овог проблема активније укључе социјални радници, педагози, психолози, родитељи, као и надлежне институције. Сви досадашњи напори нису довољни и вријеме је да се од овог проблема „не окреће глава“ и сматра да ће он нестати уколико се игнорише.

Малолетни Ш.Х. (16) је пронађен мртав испред зграде некадашње “Плаве болнице” у Бугојну, а полиција је покренула истрагу. Претпоставља се да је починио самоубиство скоком са “Плаве болнице”. Страдали Ш.Х. је ишао у први разред средње школе. Родитељи дјечака су након његове смрти изјавили да је он трпио вршњачко насиље у школи коју је похађао (www.glassrpske.com).

Још један драстичан примјер вршњачког насиља је и самоубиство Махира, четрнаестогодишњег дјечака из Сарајева изложеног константном злостављању у основној школи коју је похађао. Овај случај указао је на потребу да запослени у школама (директори, педагози, психолози и социјални радници) имају већи увид у дешавања у школи, као и да раде са дјецом. Водећим људима у основним и средњим школама би приоритет требао да буде брига и рад са дјецом и унапређивање њихових међусобних односа, подстицање сарадње, толеранције и ненасиља.

Непосредно прије смрти Махир је запалио руксак с удбеницима, сједио на прозору зграде у којој је живио и заувјек отишао са овога свијета. О ономе што му се дешавало у школи никоме није причао. Након његове смрти проговорили су и његови вршњаци који су трпили исто (www.hayat.ba).

А.Ј. се убио пошто је био злостављан неколико мјесеци. Имао је ногу у гипсу, потресе мозга, а постављена му је и дијагноза „посттрауматски синдром“. У школи нису предузели никакве мјере које су прописане Правилником о протоколу поступања у случају насиља, злостављања и занемаривања. Четрнаестогодишњи дјечак био је одличан ђак све до пред смрт. Засметао је групи вршњака који су га претукли више пута, а осим туче присутни су били и пријетње и вријеђање.

Сама школа једном је обавјестила полицију, обезбједила да један приправник кога су плаћали родитељи „штити“ дјечака у школи и покренула васпитно - дисциплински поступак против једног ученика који је означен као вођа насилника, али и против Алексе. Дјечак је почео да пати од несанице, губи апетит и да се трза у сну. Због пријетњи које је добијао плашио се за чланове своје породице. Пред крај живота је својим џепарцем старијем дјечку платио да га штити, јер „не може више да забрињава оца, већ има довољно проблема око њега“. У налазима психолога и неуропсихијатра наводи се да је дјечак био узнемирен, анксиозан, да је испољавао субдепресивно понашање, што је проузроковано вршњачким насиљем које је трпио. А онда је Алекса скочио са трећег спрата зграде у којој је живео. Алексин случај је само један од примјера озбиљног вршњачког насиља у Србији (www.novimagazin.rs).

Случајева вршњачког насиља у нашој и сусједним земљама је много. Држава мора озбиљно да се позабави насиљем у школама, да овакве наслове више не читамо у новинама и не слушамо на вијестима.

Одлука за избор ове теме магистарског рада услиједила је због све чешћих случајева вршњачког насиља, због помало резигнирајућег става стручњака и свих запослених у образовним установама пред овом негативном друштвеном појавом. Аутор овог рада тиме показује лично и професионално интересовање у вези с тим колико је вршњачко насиље заступљено у Републици Српској, колико га средњошколци препознају и колико су упознати са медијацијом као начином превенције вршњачког насиља.

Такође, била је присутна још једна мисао водиља, а то је да се доведе у однос медијација, као начин превенције овог негативног друштвеног феномена, и вршњачко насиље. Евидентно је да постоји потреба да се овом проблему приступи крајње озбиљно и мултидисциплинарно, као и да се истражује, што је и био мотив за писање овог рада и истраживања на ову тему.

II ТЕОРИЈСКИ ДИО

1. Теоријски оквир за обраду теме

Друштвене појаве, процеси и догађаји су разноврсни, динамични и укључују простор и вријеме одвијања при чему активну или пасивну улогу имају људи укључујући своје циљеве, мотиве, потребе и интересе. Да би се друштвене појаве истраживале потребно је идентификовати, дефинисати и операционализовати основне појмове што је условљено постојећим теоријским и емпијским сазнањима.

„Теоријска мисао о друштвеним сукобима има веома широк распон. Она се креће од њиховог третирања као нечег непожељног и неприродног, затим, њиховог схватања као елемента који припада самој бити друштвеног живота, њихових функција као нечега што доприноси јединству група у сукобу и друштвеном развоју, па све до њихове апсолутизације унутар хоризонта изопачене дијалектике, различитих облика социјалдарвинизма или расистичких приступа који социјалне сукобе третирају као материјализацију животне снаге и воље за моћ, средство одабраних за потчињавање и поробљивање других људи и народа“ (Мишковић, 2003: 375).

Социјални сукоби нису само неслагање ставова и супротстављање на основу тих ставова. Они по свом интензитету, обиму и ефекту превазилазе неслагања и на њима заснована понашања. Друштвени сукоби су у суштини велике колективне акције.

„Друштвени сукоби се могу одредити као облик интеракције у којој један субјект (друштвена група, организација, или њихов неки део), у тежњи за остварењем својих интереса, својом свесном акцијом онемогућава остваривање интереса другог субјекта, или који својом акцијом онемогућава остварење интереса другог субјекта, или који својом акцијом жели да уништи другог субјекта” (Видојевић, 1997: 123).

Можемо рећи да друштвени сукоби нису само такмичење учесника и супарника. У свакодневном животу бројне су ситуације у којима долази до такмичења. Значајне су друштвене борбе око добара, вриједности, моћи и утицаја. Борба за остваривање вриједности и статуса, за моћ, за средства за преживљавање јесу битни елементи у одређењу друштвених сукоба.

Супротстављене стране немају само за циљ да оставре побједу и задовоље своје потребе, него да обеснаже и поразе противника. Сукоби могу бити између појединаца, група или појединаца и група. У оквиру насиља постоји више теоријских приступа. „Ови приступи не искључују један другог, већ представљају покушаје да се проблему приђе са различитих страна, што је у истраживању тако сложеног феномена више него битно“ (Попадић, 2009: 26).

1.1. Теоријско поимање насиља

Ниједна теорија не даје потпуну слику вршњачког насиља, због чега је битно узети у обзир различите теоријске перспективе у погледу дефинисања овог феномена. Постоји већи број покушаја да се објасни природа насилничког понашања. „Те покушаје можемо сврстати у неколико група:

- теорије о биолошким основама агресивности,
- фрустрациона теорија агресивности,
- теорије агресивности као социјалног учења,
- теорије обраде социјалних информација,
- теорија „ума”,
- теорије о насиљу као групном феномену,
- еколошки (системски) приступ насиљу,
- концепт ризичних и заштитних фактора,
- концепт отпорности (Мишковић, 2003:379)“.

У тексту који слиједи биће укратко ријечи о суштини сваког од наведених теоријских концепата.

• *Теорије о биолошким основама агресивности*

Ове теорије изворе насилничког понашања објашњавају генетским предиспозицијама појединцима, односно да су људска бића генетски одређена и

програмирана за оваква понашања. Агресивно понашање, према овим теоријама, условљено је дјеловањем урођених инстинкта, који траже начин да буду испољени.

Међу научницима који су заговарали ову теорију, најпознатији поборници инстинктивистичког приступа били су Сигмунд Фројд и Конрад Лоренц.

- *Фрустрациона теорија агресивности*

„Фрустрациона теорија агресивности се најкраће може дефинисати као концепт о психолошком механизму који агресију објашњава као последицу фрустрације, а агресију у облику црте личности као последицу трајног дјеловања фрустрационих извора у процесу развоја личности“ (Димитријевић, 2005:46).

Основно схватање ове теорије је да извор сваког агресивног понашања треба тражити у фрустрацији, односно осујећењу или онемогућавању задовољења неке биолошке потребе. Агресивни нагони се налазе у основи агресивног понашања, који га мотивишу, подстичу, али не одређују његов смјер. Када у неком тренутку дође до агресије која је проузрокована фрустрацијом, она не мора бити усмјерна према извору фрустрације, већ се може усмјерити и у другом смјеру.

- *Теорије агресивности као социјалног учења*

Према овој теорији агресивно понашање се учи, резултат је социјалног учења кроз класично и инструментално условљавање. Теоретичари социјалног учења сматрају да је учење примарни фактор у развоју личности, а за учење је свакако значајна интеракција са другим људима. Током раста и развоја значајни људи из нашег окружења, родитељи, учитељи, наставници, подстичу и охрабрују одређена понашања, а са друге стране одређена понашања санкционишу и кажњавају.

Одређено понашање када се понавља постаје навика. Алберт Бандура је један од зачетника психолошке школе произашле из социјалне теорије учења и сматра да се агресивност учи кроз опажање и класично условљавање, а агресивна понашања се одржавају помоћу инструменталног условљавања.

На испољавање агресивног понашања од утицаја су и средински услови, као и стечена искуства и околности. „Сматра се да људска бића повређују друге јер су добила агресивне одговоре током прошлог искуства, добијају или антиципирају различите форме награде за извођење таквих активности, или их специфични социјални или средински услови директно подстичу на агресију“ (Димитријевић, 2005, Недимовић, 2010:42).

- *Теорије обраде социјалних информација*

Кирк и Доц, аутори ове теорије, покушали су да објасне настанак агресивности код дјеце. Када се дјеца суочавају са ситуацијама које потенцијално могу бити агресивне, долази до когнитивне обраде таквих догађаја на посебан начин.

Когнитивна обрада информација и понашање агресивне дјеце у социјалним ситуацијама пролази кроз неколико фаза које имају своје специфичности. Дјеца прво декодирају догађај и сакупљају о њему информације из околине, а касније на основу прикупљених података дјеца интерпретирају догађај, посматрају га и у складу са својим претходним искуствима покушавају да направе процјену.

Након тога, у следећој фази, дијете тражи могућу реакцију на догађај. У овој фази, социјално агресивна дјеца производе више начина реаговања (од којих је већина агресивне природе), него што је то случај код неагресивних вршњака. Када је потребно да се донесе одлука, процјењује се свака реакција и бира рјешење које је за дијете адекватно. У фази доношења одлуке, процјењује се адекватност сваке могуће реакције и бира рјешење које је за дијете адекватно. Своју одлуку дијете манифестује кроз понашање, гдје социјално агресивна дјеца чешће користе физичку силу, а мање користе вербалне методе.

- *Теорија „ума“*

Људи непрестано раде процјене и доносе закључке о психолошким стањима других особа. То нам омогућава да боље разумијемо себе, али и друге људе. Теорија ума је сложена функција, тако укључује памћење, заједничку пажњу, препознавање, језик и језичке способности, извршне функције, морално расуђивање, процесуирање и препознавање емоција, емпатију, имитацију и друге функције. Развој теорије ума зависи

од сазријевања мозга, а на њега утиче образовање, васпитање, друштвени односи, родитељство и сл.

Према овој теорији сваки појединац посједује својеврсну теорију „ума“. „Разумијевање жеља других људи, њихових вјеровања и интерпретација свијета од стране појединца често се назива његовом теоријом „ума““ (Cowie, 2004: 56). Ово разумијевање се назива теоријом, јер се ум не може видјети нити додирнути, па закључци представљају судове о менталним стањима других“.

Сатон (Suton) је описао теорију ума као „способност појединца да припише ментална стања себи и другима, како би објаснио и предвидио њихово понашање“ (Томић, 2003: 26). Што појединци имају боље развијене вјештине теорије ума самим тим ће и бити способнији у препознавању осјећања и разумијевању емоција других људи. Исто тако, таквим људима не недостају социјалне вјештине и свјесни су посљедица сопственог понашања по друге људе.

Насилници често имају високо развијене когнитивне вјештине разумијевања менталних стања других и предвиђања њиховог понашања. Насилници такве своје способности користе на негативан начин, да би нанијели штету другима.

- *Теорије о насиљу као групном феномену*

У оквиру ове теоријске оријентације постоји неколико субтеорија, а заједничка им је карактеристика да посматрају насиље као групни феномен. „Можемо разликовати следеће теоријске приступе:

- 1) теорију социјалне доминације,
- 2) теорију хомеофилности,
- 3) теорију привлачности, и
- 4) теорију учесничких улога“ (Мишковић, 2003:383).

- *Еколошки (системски) приступ*

„Еколошки приступ би се могао означити као шири теоријски приступ, односно као својеврсна метатеорија из које произилазе специфичнији теоријски приступи

(Недимовић, 2010:91)“. Овај приступ је настао из идеја Курта Левина, а заснива се на Бронфренбренеровој теорији еколошких система.

Према овом моделу, на развој индивидуе утичу различити нивои или подсистеми, који представљају дио социјалног контекста. Постоји пет еколошких система унутар којих се развија свака особа, а то су: биосистем, микросистем, мезосистем, егосистем и макросистем.

Када говоримо о насиљу можемо рећи да се оно не дешава изоловано, односно да на развој појединца утиче шири контекст, који узрокује промјене, као и односи са другим људима и активности и различите улоге које појединац преузима „Овај феномен се подстиче и/или инхибира као резултат комплексних веза између појединца, породице, вршњачке групе, школе, заједнице и културе“ (Попадић, 2009: 68).

Развој појединца и његове карактеристике су под утицајем различитих система као што су школа, породица, вршњачке групе, окружење и сл. На насиље дјелују и дешавања у ширем окружењу, а да бисмо дјеловали на превенцију насиља потребно је дјеловати не само на појединце, школу или вршњаке, него и на шире друштвено окружење.

Када говоримо о школском насиљу важно је, у оквиру овог приступа, напоменути да се оно мора посматрати у ширем контексту, узимајући у обзир и значај историјског и друштвеног контекста.

- *Концепт ризичних и заштитних фактора*

Према концепту ризичних и заштитних фактора, слично као и код системског приступа, већина проблема у понашању условљена је дјеловањем различитих фактора.

„Ризични фактори се дефинишу као чиниоци који предвиђају повећани ризик за развој бихејвиоралних проблема, док се протективни фактори, са друге стране, сматрају чиниоцима који пружају отпор ризичним факторима, повећавају индивидуалну отпорност на њихово дјеловање и инхибирају развој проблема чак и у ситуацијама изложености ризицима“ (Поповић - Ћитић и Жунић - Павловић, 2005:68). Једноставније речено, ризични фактори су чиниоци који указују на повећану вјероватноћу испољавања антисоцијалног понашања, док би протективни фактори дјеловали у правцу смањивања могућности да дође до настанка или испољавања антисоцијалног понашања.

Присутност одређених фактора није гарнација да ће доћи до развијања, односно неразвијања одређеног антисоцијалног понашања, на које утиче међусобно дјеловање различити фактора и њихова кумулативна природа.

Можемо говорити о три типа ризичних фактора: они који су у директној вези са појавом антисоцијалног понашања (повезници), фактори који претходе проблематичном понашању (предиктивни ризични фактори) и фактори за које се сматра да могу довести до промјена у понашању (каузални фактори).

- *Концепт отпорности*

Већина истраживања је усмјерена на проучавање фактора ризика, када је ријеч о насиљу адолесцената и другим проблематичним понашањима, али ова истраживања успјевају да објасне само дио проблема који постоји. „Због тога међу практичарима преовладава мишљење да је рационалније и дјелотворније унапређивање резилијентности умјесто отклањања ризика“ (Поповић - Ћитић и Жунић - Павловић, 2005: 82).

Теорија отпорности заснива се на снагама појединца, односно објашњава зашто неки појединци не прибјегавају насилничком и антисоцијалном понашању, иако су изложени дјеловању неповољних околности.

„Установљено је да дјеца која су се успјешно суочила са негативним ефектима дјеловања фактора ризика и развила просоцијално понашање посједују извјесне индивидуалне карактеристике, односно личне снаге или унутрашње предности које их, на неки начин, чине отпорним и еластичним на дјеловање ризичних фактора“ (Бернард, 1991; према Ћитић-Поповић и Жунић-Павловић, 2005: 39). Отпорност би представљала комбинацију индивидуалних карактеристика и њиховог квалитета које омогућавају појединцу да се супротстави негативном дјеловању из окружења.

Насиље је свеприсутно и постало је дио наше културе живљења. Оно се увукло у сваки сегмент човјековог живота и прожима се кроз све релације међуљудског дјеловања. Њиме је човјек окружен као социјално, културно и друштвено биће. Тако се може говорити о породичном и вршњачком насиљу, насиљу у култури, спорту, насиљу у образовању, политичком насиљу, насиљу на радном мјесту, у умјетности, медијима, религиозном насиљу и др.

„Насиље постаје симбол, сасатвни дио животног стила, филозофије младих. Оно фигурира и функционише као средство најразноврснијих облика друштвене моћи“ (Коковић, 2000: 58). Као општа друштвена појава насиље се јавља на различитим нивоима и односима између појединаца, мањих социјалних група, између слојева друштава и глобално између различитих цивилизација. Оно се различито објашњава у односу на различита схватања природе ове појаве: социолошка, филозофска, етичка, политичка, правна или искуствена схватања, која су полазишта дефинисања и објашњавања ове појаве.

Под насиљем се подразумевају „различити акти, поступци и понашања појединаца, група, друштвених институција, организација или друштава у односима према људима, који укључују примјену физичке, психичке или неке друге силе и којима се угрожава физички, психички или социјални идентитет и изазивају различита физичка или психичка оштећења или друге неповољне посљедице“ (Милосављевић, 1998: 23).

Други теоретичари насиље посматрају као феномен који је супростављен слободи или као ознаку испољавања политичке моћи, односно начин комуницирања који почива на томе да корисник силе може изазвати бол, оштећење или страх код онога којем се силом преноси порука. Насиље је појам који је близак појму агресије. И насиље као и агресија, означава ускраћивање и наношење боли с одређеним циљем. Међутим, разлика је томе што се о насиљу говори углавном код тешке и посебно физичке агресије, али не и ако су у питању псовке или агресивни погледи (Ковачевић, Перић, 2009: 105).

Док неки насиље посматрају само са аспекта индивидуалне употребе силе на другу индивидуу, чиме се физички повређује и наноси бол другима, други овај појам тумаче структурално гдје нема директне употребе силе или директног оштећења конкретне особе, али су због неједнаких шанси многи појединци, односно цијеле групе онемогућене у развоју својих потенцијала. Овакво шире схватање насиља говори о комплексности саме појаве и њеној заступљености у свим сферама људског живота. Битне карактеристике насиља, осим присиле, су спровођење моћи и контрола онога према коме се врши насиље.

Уставом Републике Српске и другим законима је гарантовано право дјетета на заштиту од насиља. Све чешћи примјери насиља показује да дјеца нису довољно заштићена од насиља, те да су њихова права на достојанство, здравље, развој и васпитање често угрожени.

Дјеца као људска бића имају загарантована сва права различитим међународним документима о људским правима која су утемељена на Универзалној декларацији о људским правима. Права дјеце су загарантована и другим међународним споразумима, као што су Међународни споразум о економским, социјалним и културним правима и Међународни споразум о цивилним и политичким правима. Права и заштита су им такође загарантована и споразумима о расној дискриминацији, дискриминацији жена, превенцији тортуре и права радника мигранта и чланова њихових породица. Конвенција о правима дјетета поставља правно обавезујуће стандарде, а потписана је од стране 192 државе чланице УН-а. „Конвенција о правима дјетета успоставља оквир правних принципа и стандарда који укључује промоцију превенције насиља и заштите све дјеце од свих облика насиља“ (Стратегија за борбу против насиља над дјецом у БиХ, 2012: 3).“

Дјетету је за правилан развој и срећно дјетињство потребно да има безбједно окружење, да не буде злостављано, занемаривано или на било који други начин повријеђено. Дакле, дјеца имају право на раст у средини без насиља и злостављања, уз љубав, бригу, сигурност и разумијевање од стране своје околине, породице и вршњака.

1.2. Теорије сукоба и конфликтни стилови

Социолошке теорије су низ идеја којима се настоји објаснити и протумачити људско друштво. Попут свих теорија, и социолошке теорије су селективне у односу на оно што сматрају приоритетним, са стајалишта и у односу на податке које дефинишу као значајне. Ове теорије могу послужити као подлога за мијењање друштва. С обзиром на тему овог рада, кључне социолошке теорије су: функционалистичка, конфликтна и интеракционистичка. За овај рад битне су теорије сукоба, приоритетно микросоцијалне теорије сукоба, док је из теорија акције значајан интеракционизам јер девијације, а самим тим и вршњачко насиље објашњавају као резултат друштвене реакције.

Теорије сукоба или конфликтне теорије дају нагласак на идеји друштвеног развоја и промјена кроз сукобе, а утемељитељ је Карл Маркс. Модерна конфликтна теорија није нужно марксистичка. Наиме, док се у марксизму као главни проблем узима сукоб међу класама, модерни конфликтни теоретичари сукобе налаза и у другим подручјима живота

на примјер, сукоб између старих и младих, припадника различитих расних, вјерских или етничких скупина. Уобичајено је да се у ову групу теорија сврстају, поред марксистичке, и Веберова (Weber) теорија и теорије културних сукоба, контракултуре и субкултуре.

У сваком сукобу, поред различитости интереса или потреба, постоје различите могућности сукобљених. Оне не зависе једино од нивоа моћи, већ и од организованости и умјешности сукобљених страна. „Ескалација сукоба зависи и од тога који дијелови друштвених структура су сукобљени, као и од тога да ли постоји спој неких интереса и потреба” (Милосављевић, 2009: 178).

Главне карактеристике теорија сукоба су:

- посматрају сукобе као извор друштвених промјена;
- занимају их поремећаји и нестабилности у друштву;
- упозоравају на супротстављене интересе који узрокују подјеле у друштву;
- сматрају да неке друштвене институције и односи нису ни нужни, ни оправдани (Узелац, 2014:36).

Конфликт значи постојање напетости, конкуренције и неслагања чланова друштва о циљевима и вриједностима. Конфликтне теорије друштва проучавају на које начине неке групе освајају моћ и остварују своју вољу у друштву (при томе је важно ко добија, а ко губи због начина на који је друштво структурирано). Посљедице конфликта у друштву не морају бити штетне, већ могу дати и позитивне резултате и то на:

- групу - конфликт јача свијест о интересима групе; на примјер расни сукоби у САД-у повећали су јединство америчких црнаца;
- друштвени систем у цјелини - неки друштвени проблеми долазе у средиште пажње и тако настају позитивне друштвене промјене; на примјер, покрет за права жена или покрет против нуклеарног наоружања.

Када говоримо о конфликту, он је временом изгубио свој негативан предзнак и посматра се са аспекта посљедица које оставља, тако да можемо разликовати конструктивни и деструктивни конфликт.

За разлику од општих социолошких теорија, које се баве сукобима на нивоу глобалних друштава и њиховим међуодносима, теорије културног конфликта, контракултуре и поткултуре су усредсређене на микросоцијални и евентуално, средњи ниво друштвених односа. На другој страни, ове теорије се садржински баве само једним

сегментном друштвених сукоба - културним сукобима. Неки аутори, с правом, сврставају ове теорије у интеракционистичке, што оне по својој основној природи јесу, али се овдје посматрају као специфичан вид објашњења друштвених сукоба (Милосављевић, 2009: 178).

Конфликти представљају саставни дио живота. Људи се међусобно разликују по бројним карактеристикама - изгледу, полу, вјерском опредјељењу, нацији, вјеровањима итд. и не постоји особа која није била учесник конфликта.

Постоје бројне дефиниције конфликта које дају различити аутори, а заједничко им је да подразумевају неслагање, различитост, неспојивост интереса. И ови термини се користе да би се означило оно што особе желе у конфликтној ситуацији, односно њихове позиције у конфликту. Оно што је такође битно јесте и онај дио дефинисања конфликта који се састоји од увјерења сукобљених страна, њихових вјеровања да не могу пронаћи рјешење које би било прихватљиво за обје стране. Тај тренутак је значајан јер увјерења у зависности од тога да ли су позитивна или негативна доводе до деструктивног или конструктивног исхода конфликта.

Дефиниција која ће бити овдје наведена садржи све поменуте елементе конфликта и при томе га третира као феномен који нема нити позитиван нити негативан предзнак. Наиме, за сукоб се може рећи даје то „ситуација у којој двије или више особа/ група/ ентитета теже да остваре свака свој циљ/ интерес /потребу, али се као остварљив опажа само један, а не оба. За сукоб морају постојати бар двије стране гдје свака мобилише енергију да достигне циљ (жељени објекат или ситуацију), али другу страну доживљава као препреку или пријетњу“ (Узелац, 2014: 7).

Сумирајући дефиниције долазимо до закључка да је сукоб показатељ разноликости интереса, вриједности и вјеровања, а представља тежњу испуњењу неспојивих циљева, двије или више различитих друштвених група.

Можемо закључити да све дефиниције конфликта, иако се разликују, садрже сљедеће елементе:

1. Конфликт укључује супротстављене интересе између појединаца или група у ситуацијама са ограниченим ресурсима;
2. Да би конфликт постојао, укључене стране морају увидјети супротстављене интересе;

3. Конфликт укључује убјеђења која друга страна сматра препреком њеним интересима;

4. Конфликт је процес, он се развија на основу постојећих односа између појединаца или група и осликава њихове прошле интеракције и контексте у којима су се одвијали;

5. Конфликти подразумевају активности једне или обје стране које, заправо, доводе до препрека циљевима супротне стране.

Бавећи се проучавањем понашања људи у конфликтним ситуацијама, дошло се до дефинисања тзв. конфликтних стилова, односно начина понашања људи у конфликту који имају своју досљедност и трајност. „Kilman i Thomas (1975) приступају разумијевању образаца понашања у социјалним сукобима, ослањајући се на двије димензије: (1) бригу за себе и (2) бригу за другог. Када се ове двије димензије у сукобима сагледавају у односу на базично схваћање сукоба, према којему се људи у сукобу ангажирају или не (Canary i Spitzberg, 1987; Canary i Cupach, 1988), тада настаје приказ пет образаца рјешавања сукоба“ (Tatalović Vorkapić, Vlah, Mejovšek, 2012: 143). Позивајући се на поменуте ауторе, у наставку се дају краћа објашњења ових конфликтних стилова.

Дакле, приступ рјешавању сукоба зависи од бриге коју водимо о себи односно у којој мјери желимо да задовољимо своје циљеве, потребе и интересе и бриге за друге, односно колико водимо рачуна о потребама других, њиховим интересима и циљевима.

Имајући ово у виду, може се говорити о пет различитих стилова понашања у конфликтима: *попуштање, доминација, избјегавање, интеграција и компромис*.

➤ *Повлачење*

Када се учесници понашају као да сукоб не постоји и да ће сам од себе нестати говоримо о повлачењу. По правилу особе које се повлаче из конфликта не показују никакву или малу бригу да задовољи своје потребе, нити брину за другу страну у конфликту. Овај стил се сликовито може приказати корњачом, која се увуче у свој оклоп када се нађе у незгодном положају.

Овом приступу су склоне особе које: не доживљавају туђе емоције, тешко подносе критике, сматрају да ће сукоб сам од себе нестати. Предност оваквог начина понашања у конфликту може бити код пролазних проблема, тривијалних ствари, као и давање времена

да се људи смире и размисле. Само одлагање да се конфликт ријеши не представља добру стратегију, јер на тај начин проблем може постати још већи, јер нема разумијевања проблема и потреба других људи.

➤ *Попуштање*

Попустљив стил подразумијева попуштање потребама других људи и давање приоритета њиховим интересима и циљевима. Овај начин понашања карактеристичан је за особе које су толерантне, склоне жртвовању и попуштању. Овај стил понашања у конфликту може сликовито представити плишани медо. Предност овог конфликтног стила је у томе што је у неким ситуацијама потребно нагласити заједничке интересе, а смањити разлике у мишљењима, као и када су питања о којима се води сукоб пуно битнија другима него нама. Недостатак је у томе што узрок сукоба остаје неријешен па долази до нежељених посљедица који додатно отежавају рјешавање сукоба.

➤ *Надметање*

Надметање је агресивно наметање и кориштење моћи да би се остварили сопствени интереси, без вођења рачуна о потребама и интересима друге стране у конфликту. Ово понашање може се звати и такмичарско или компетитивно.

Надметачка стратегија не мора бити нужно агресивна. Овом приступу су склоне особе које: имају страх од губитка контроле, бране своју позицију или гледишта, усмјерени су на сопствене интересе, док односе са другима стављају у други план. Недостатак овог конфликтног стила је што није прикладан код тимског рада, ствара неугодност и отпор, онемогућује осјећај заједништва и сарадње. Предност се састоји у томе што је погодан када је потребно хитно дјеловати, када је рок за рјешавање сукоба кратак.

➤ *Рјешавање проблема*

За овај приступ је карактеристично да се води рачуна и о својим интересима и потребама, као и о интересима и потребама друге стране. Сукобљене стране се не доживљавају као противници, већ као сарадници који заједнички раде на рјешавању проблема. Овакво понашање зове се још и сарадничко, кооперативно или интегративни стил или рјешавање проблема. Циљ није да се побједи друга страна, него да се пронађе рјешење које ће бити прихватљиво за обе стране у конфликту. Дакле, код овог конфликтног стила нема побједника, нити пораженог.

➤ *Компромис*

Компромисно понашање је директно суочавање с проблемом и проналажење рјешавања којим ће бити задовољне обе стране. Учесници излажу своје ставове, прихватају ставове других, заједнички дефинишу проблем и предлажу могућа, обострано прихватљива рјешења. Компромис се користи када су два противника с једнаком моћи, за остварење рјешења због кратког рока, као и за остварење привремених рјешења за сложене проблеме.

Мада прихватање компромисног рјешења не мора бити лоше, често се дешава да обје стране након тога остану са осјећањем губитка, и што је још важније, пропушта се прилика да се уочи рјешење које би било још боље и за једну и за другу страну. Одређени аутори сматрају да компромис није посебан стил понашања, већ да је то исход који се може појавити као коначни резултат и код свих других стилова поступања у конфликту.

Можемо закључити да је интегративни приступ најпогоднији јер води вин-вин (win-win) исходу који уважава мишљења и потребе обе стране и усмјерен је ка проналажењу рјешења који ће се заснивати на обостраном задовољству. Особе у конфликту су партнери који заједнички трагају за излазом из конфликта, а не за тражењем кривца и побједника. Суштина овог приступа је у промјени начина посматрања конфликта као међусобног напада и борбе на побједу у гледиште које подразумијева кооперацију. Особе трагају за новим рјешењима, постају креативни у том процесу и смањују се напетости и интензитет сукоба.

1.3. Теорије акције и интеракционизам

Теорије акције имају различита филозофска, теоријска и методолошка полазишта, исходе релеватне за социјални рад. Историјски гледано, овим феноменом бавили су се Павлов, изграђујући своју теорију условног рефлекса и Фројд, бавећи се утицајем несвјесног на људска понашања.

Зачеци теорија акције у социологији налазе се у Веберовом интерпретативном методу и инсистирању на свјесном и сврсисходном карактеру људских акција. Он полази од идеје да је циљ социолошке анализе тумачење акције у смислу њеног субјективног значења, али њега социјална акција примарно интересује као ментални процес. Другим ријечима, он није био толико заинтересован за свјесне корјене људских акција, колико за путеве којима друштвене структуре утичу на појединачне акције.

Вебер говори о четири идеална типа акције: два рационална и два ирационална. Први тип идеалне акције заснован је на рационалности између средстава и циљева, што значи да сваки учесник неке социјалне акције бира одређена средства, како би постигао одређене циљеве. Други тип рационалне акције почива на вредносној рационалности, што значи да свака акција тежи неком циљу, без обзира да ли ће он бити остварен или не. Трећи тип акције има ирационални карактер и извире из емоционалног стања актера (афективна акција), док је следећи ирационални тип традиционална акција заснована на систематској рутини појединаца (Милосављевић, 2009: 191).

Социјалну акцију карактерише постојање неких циљева, одвијање у систему друштвених односа (друштвени систем) и у оквиру комуникација (систем комуникација), које су могуће, захваљујући употреби система симбола, чији је најбољи израз језик. Социјална акција не представља једино тип социјалног понашања у Парсонсовом смислу, већ људску свјесну и вољну нормативно усмјерену активност, која је одговор на неку природну или друштвену ситуацију. Творац социолошке теорије акције је француски социолог Турен (Touaine).

Веберово одређење социологије као науке о људском дјеловању (акцији) почетак је интеракционистичке перспективе у социологији. Оснивач интеракционистичке теорије

је Херберт Блумер, а значајан допринос овој теорији дали су амерички филозофи Џорџ Херберт Мид и Џон Дјуи. Интеракционизам садржи у себи мноштво приступа - драматуршки, теорију социјалне размјене, етнометодологију, али је најпознатији симболички интеракционизам.

Карактеристике функционалистичке и конфликтне теорије су:

- то су макротеорије јер дају генерална тумачења друштва;
- то су системске теорије јер посматрају друштво као сложени систем;
- обје полазе од објашњења људског понашања помоћу друштва, с тим да функционалисти сматрају да понашањем људи управљају друштвене вриједности и норме, а марксисти - економска база друштва.

Интеракционисти побијају ове три тврдње. Основне карактеристике интеракционизма су:

- микротеорија друштва - проучава међуодносе (интеракције) у малим групама (не занима их друштво као цјелина);
- одбацују појам друштвеног система због чега ни људско понашање не објашњавају реакцијом на друштвени систем;
- да би објаснили људско понашање они се служе појмом „улога“. Овај појам развила је функционалистичка теорија, али су функционалисти тврдили да друштвени систем намеће улоге, а да појединац игра своју улогу као да чита неки сценариј који садржи прецизне упуте по којима се појединац понаша.

Интеракционисти сматрају да су улоге нејасне, неодређене, што оставља појединцу довољно простора за импровизацију и креативност. Зато интеракционисти желе открити која значења људи приписују својим активностима, јер та значења усмјеравају акцију и понашања појединаца. На тај начин интеракционисти објашњавају креативност и слободу човјека, што функционалистима и заговорницима конфликтне теорије није било могуће.

Насупрот позитивиста, интеракционисте занимају субјективни аспекти друштвеног система. Предмет интересовања интеракциониста јесте утицај појединца на друштвене процесе односно утицај људских интеракција на друштво. „За интеракционисте, друштвене установе и норме нису евидентне, већ у извесном смислу проблематичне чињенице. Они сматрају да се поредак ствара и одржава у процесу узајамних акција појединаца и субјективно се доживљава као притисак на појединца. Зато су најчешћи

предмет истраживања интеракциониста управо субјективно виђене друштвене институције и норме са становишта појединца“ (Милосављевић, 2009: 197).

Интеракционизам пружа могућности анализа и разумијевања друштвених односа на микро друштвеном плану, а имао је утицаја и на настајање неких модела у социјалној психологији и социјалном раду. Критичари интеракционизма истичу да је теорија превише фокусирана само на појединце и њихове односе с другима, па зато не успијева да објасни цјелину друштва.

„Интеракционисти сматрају да је девијантно понашање оно које изазива друштвену реакцију, којом се неки појединци или понашања одређују као девијантна. Девијант је само онај коме други људи и друштвене институције прилепе етикету да је девијант (Милосављевић, 2009: 200)“. Ово становиште интеракциониста је посебно значајно у приступу вршњачком насиљу гдје се мора водити рачуна о томе да актери вршњачког насиља не буду рано етикетирани као девијанти. У томе је значај превенције вршњачког насиља и рада са малољетним ученицима - починиоцима насиља на спријечавању развоја девијантног понашања.

Симболички интеракционизам у средиште својих разматрања ставља појединца који даје смисаоно значење ситуацијама и догађајима, а све кроз комуникацију и интеракцију са другим људима. Сама интеракција се не одвија по правилима, јавља се у симболичкој форми, путем језика, гестова, мимике и др.

Оснивачем овог правца сматра се Џ. Х. Мид који истиче да прије реаговања размишљамо о свом понашању и о утицају нашег понашања на друге људе. У сваком друштву постоје различити симболи који имају специфично значење. Он указује да смислена комуникација не би била могућа уколико припадници друштва не користе заједничке симболе (Милосављевић, 2009).

Мидов ученик, Блумер је даље разрадио позиције симболичког интеракционизма. Његов став је да се људско друштво састоји од дјелујућих људи а друштвени живот од њиховог дјелања.

Овај правац даје значај индивидуланом значењу у интерактивном дјеловању, а изостављен је друштвени детерминизам. „Занемарена је представа о структури друштва и мада није била намјера представника овог правца да се анализира глобални друштвени ниво, ипак се интеракција не одвија у неком празном, недефинисаном простору“

(Маринковић, 2006: 64). У оквиру овог правца занемарен је глобални друштвени ниво, а пажња је усмјерана на друштвену интеракцију, на свакодневни живот у коме се она одвија.

1.4. Социјални рад и медијација

Један од начина за превазилажење и превенцију сукоба свакако је медијација. Медијација подразумијева да трећа, неутрална особа, помаже особама у сукобу дођу до међусобно прихватљивог рјешења. Може бити успјешна у ненасилном рјешавању сукоба, али је њена примјена слаба. Основни циљ медијације је промјена сукоба и доношење договора које обе стране у сукобу прихватају.

Бројне дефиниције социјалног рада указују на потешкоћу универзалног и једнодимензионалног одређења овог појма. Значи, ријеч је о дубоко хуманој дјелатности коју на примјер, Алис Чејн одређује као „све добровљне покушаје ширења благостања који чине одговор на потребе, бави се социјалним односима и располаже научним сазнањима и методама“ (Миленковић, 2010: 7).

Доступне дефиниције социјалног рада свједоче о теоријско - методолошком плурализму науке и праксе социјалног рада, о чему свједочи и међународна дефиниција социјалног рада, која је прихваћена у јулу 2014. године: „Социјални рад је практично утемељена професија и академска дисциплина која промовише социјалну промјену и развој, социјалну кохезију и оснаживање, те ослобађање људи. Принципи социјалне правде, људских права, колективне одговорности и поштовања различитости у средишту су социјалног рада. Уз помоћ теорија социјалног рада, друштвених и хуманистичких наука те аутохтоних знања социјални рад укључује људе и структуре у рјешавање животних изазова и повећање добробити" (IFSW IASSW, 2014).

Медијацију треба посматрати са аспекта рада на превенцији насиља у школама и подршке вриједностима толеранције и поштовања различитости, с циљем смањења негативног дјеловања вршњачког насиља на наставни процес, ученике и школску средину уопште.

У ужем смислу, теоријско одређење предмета истраживања базира се на схватању насиља и медијације у социјалном раду у коме се користе сазнања социјалног рада,

социјалног рада у школи, психологије, социологије, права и других наука које се баве проучавањем ових појмова.

Другим ријечима, теоријско одређење предмета истраживања базира се на схватању социјалног рада у коме се користи медијација као иновативни приступ у превенцији и сузбијању вршњачког насиља у школи. У том смислу, значајна су научно верификована сазнања о медијацији у социјалном раду, посебно у образовном систему. Овде припадају и теоријска сазнања о социјалним радницима који обављају улоге посредника, медијатора, промотора медијације и иницијатора развоја вршњачке медијације у школи.

1.5. Социјални рад у школи

Насиље међу вршњацима присутно је и у школама у Републици Српској. О овом проблему мало се говори, прије свега због недостатка истраживања на ову тему, а потом и честе неспремности и наставника, директора и стручног особља школе да се на адекватан начин суочи са овим проблемом. Из тог разлога су често случајеви вршњачког насиља несхваћени, скривени од рекације одраслих, што оставља озбиљне посљедице по дјецу и њихов развој.

Школски социјални рад започео се развијати у Њујорку, Бостону, Хартфорду, Чикагу 1906. године, а у нордијским земљама у периоду од 1940 - их до 1970 - их година прошлог вијека. „Социјални рад у школи је специјално подручје праксе унутар професије социјалног рада (Constable, 2006, према Гавриловић, Шућур Јањетовић 2014:18).“

У Републици Српској, до 2016. године све већи број основних и средњих школа запошљава социјалне раднике, тако да је данас 27 социјалних радника запослено у основним и средњим школама. Социјални радник помаже ученицима да идентификују проблем, одреде своје могућности и да заједничким радом дођу до начина рјешавања или превазилажења проблема. Значајно је присуство и могућност запошљавања социјалних радника у школе, јер је њихова улога у раду са ученицима вишеструка.

„Школски социјални рад има за циљ праћење дјете и младих у школи при процесу одрастања, и помагање при рјешавању личних или социјалних проблема“ (Миковић, 2006:

48). У првом реду социјални радник нуди савјетовање и подршку. При томе се савјетовања могу обавити у облику појединачних или групних разговора. Такође успоставља контакте са стручним установама и нуди помоћ при рјешавању конфликтних ситуација.

„Дјелатност школског социјалног рада показала се нарочито потребном и корисном у пружању психо - социјалне помоћи дјечи која су маргинализована - економски, социјално, политички или лично (www.pravo.unizg.hr, прочитано: 05.02.2013).

Школски социјални радници раде са ученицима, али исто тако и са њиховим школским и породичним срединама. Улога социјалног радника у школи је од посебног значаја, он помаже ученицима да оставре циљеве везане за учење, омогућавају ученицима да оставре своје потенцијале, јер млади представљају ресурс у који улагањем добит оставрује комплетно друштво.

„Циљ школског социјалног рада је унапређивање образовно-васпитног и психо-социјалног окружења међу учитељима, ученицима и њиховим родитељима. Социјални рад у школи је специјализована дјелатност усмјерена на помагање ученицима у постизању задовољавајућих школских успјеха, координацију и усмјеравање рада школе, породице и локалне заједнице ради постизања школског успјеха дјетета, укључивање свих активности које су укључене ка рјешавању конфликта и неслагања између ученика, родитеља и наставника у школи или особа повезаних са школом; подстицање наставника и ученика да постигну успјех у оквиру заједничког настојања за што бољим развојем живота школе; сарадњу с јавним и приватним институцијама; Социјални рад у школи је функција остваривања васпитно-образовног процеса и постизања резултата сваког ученика понаособ примјерених његовим психо-физичким способностима (Гавриловић, Шућур-Јањетовић, 2014: 18).“

2. Дефинисање основних појмова

У оквиру основних појмова дефинисаће се појам вршњачког насиља, укључујући и облике вршњачког насиља, појам медијације и врсте медијације и њене карактеристике, те појам вршњачке медијације, која је у фокусу овог рада.

2.1. Појам вршњачког насиља

Евидентно је да постоји насиље међу дјецом у свакодневном животу. Дјеца су немоћна и незрела бића, немају искуство и знање да самостално егзистирају у социјалном окружењу, већ социјализацијом стичу искуства о спољном свијету и формирају се као личности. У процесу одрастања дјеци је потребна сигурност и пажња, како егзистенцијална, тако и есенцијална. Дјетињство је фаза човјековог живота у којој се, кроз игру, образовање, квалитетно кориштење слободног времена, дјеца трансформишу у зрелу и стабилну личност.

Постоје бројне дефиниције вршњачког насиља. Насиље међу дјецом обухвата различита понашања која се догађају међу дјецом, од агресивног понашања, туча, оговарања, праћења, до озбиљнијих облика који могу угрозити живот младих људи. Пошто дјеца проводе много времена у школи, подразумева се да школа има веома важну улогу у препознавању и спречавању свих врста насиља над дјецом. Насиље међу дјецом представља сложену друштвену појаву на коју утичу бројни познати и непознати фактори.

По правилу, насиље, посебно над дјецом, се посматра кроз његове посљедице. Друштвена реакција на насиље је обично неадекватна и усмјерена према посљедицама, а не према узроцима. Пошто се највећи дио насиља над дјецом догађа у најужем микроокружењу (породици, школи), многи његови видови остају дуго невидљиви и неоткривени, а често се и прикривају док не добију посебно неповољан карактер.

Односе дјеце и одраслих оптерећују многе предрасуде, превазиђена традиционална схватања и неразумијевање. На другој страни, дјеца често расту у микроодносима у којима су сарадња, љубав и разумијевање замијењени агесијом различитог типа, која се најчешће правдају принудом на послушност. Сукоби и агесија су и значајан дио макро-

социјалног окружења у коме дјеца расту. Они су на различит начин присутни у свакодневном животу, посебно у масовним медијима, који моћно утичу на прихватање одређеног начина понашања, навика и односа с другима. Све ове околности погодују појави насиља међу дјецом у различитим видовима, а дјеца се појављују као жртве и свједоци насиља у школама, али су и сами често носиоци агресије у одређеним животним условима у којима расту.

„Вршњачко насиље је физичко или психичко насилно понашање усмјерено на дјецу од стране њихових вршњака, које се чини с циљем повријеђивања и укључује понављање истог обрасца и одражава неравноправан однос снага који је карактеристичан на двије равни: јачи против слабијих, или група против појединца. Сваки од ових свјесних поступака се може разликовати по облику, тежини, интензитету и временском трајању (Протокол о поступању у случајевима вршњачког насиља, 2008: 4)“.

Насилно понашање и све већа бруталност у понашању младих су евидентни. Окружени смо насиљем, на телевизији и медијима, у породицама и све чешће у школама, а млади развијају својеврсну толеранцију према насиљу, па се одређени облици насиља тако и не третирају и сматрају се уобичајеним понашањем младих.

Друштво је одговорно и има обавезу да реагује у свим случајевима насиља. Код младих људи је изражена потреба за припадањем групи, а у одређеним групама вршњака насилно понашање је постало нормалан и уобичајен начин понашања. На територији Републике Српске није било обимнијег истраживања о вршњачком насиљу, тако да не можемо рећи да ли је вршњачко насиље у порасту, да ли се смањује и сл. Како се насиље дешава свугдје: у учионици, ходницима, на игралиштима, на улици, у јавном превозу, сви постајемо његови свједоци. Питање је да ли га знамо препознати, да ли чинимо довољно да га спријечимо, да помогнемо жртви, да се бавимо насилником.

Према Конвенцији Уједињених нација о правима дјетета „насиље над дјецом подразумјева односе и понашање појединаца (одраслих и друге дјеце) или институција (породице, школе и других мјеста гдје се дијете налази и креће) према дјетету, којима се угрожава или на било који начин омета нормалан психички и физички развој дјетета, задовољавање његових или њених потреба“ (Милосављевић, 1998: 38). Различитим облицима насиља, које може бити директно, или индиректно, дјеца могу бити изложена у

породици, васпитно - образовној установи, установи социјалне заштите и сваком другом окружењу у којем дјеца бораве по било којем основу.

Овај рад се бави вршњачким насиљем које се дешава у средњим школама Републике Српске, односно директном и индиректном изложеношћу средњошколаца разним врстама вршњачког насиља у школама - физичко, психичко, сексуално, социјално и насиље у савременим технологијама.

2.1.1. Облици вршњачког насиља

Када се говори о вршњачком насиљу у литератури се најчешће срећу три основна облика вршњачког насиља, у зависности од тога на који дио интегритета личности је то насиље усмјерено. Општа подјела вршњачког насиља подразумијева:

1. физичко насиље,
2. психичко или емоционално и
3. сексуално насиље.

У овом раду и истраживању пажња ће се обратити на још два облика вршњачког насиља а то су: насиље у савременим технологијама, као један од новијих облика насиља, и социјално насиље.

Физичко насиље се може манифестовати у виду: ударања, шутирања, гурања, дављења, чупања, затварања, покушаји убиства и убиства.

Психичко или емоционално насиље обухвата пријетње или застрашивање као и , забране, провјеравање и праћење, ограничавање и спречавање разговора и излазака, игнорисање, оговарање, вријеђање, понижавање, исмијавање, оптуживање и увредљиве коментаре. Овакви облици насилног понашања углавном не доводе до видљивих посљедица па се често умањује њихова озбиљност. Међутим, посљедице проузроковане овим облицима насиља могу бити веће и од посљедица физичког насиља.

Сексуално насиље обухвата све облике сексуалног узнемиравања и присиле. То подразумијева нежељено сексуално понашање, додире, гестове, ријечи и коментаре, наговарање или уцјењивање да би особа пристала на сексуалне активности, присиљавање на сексуалне активности, покушај силовања и силовање.

Насиље путем савремених технологија је све чешће и заступљеније развојем и напредовањем модерне технологије и њених видова. Овај облик насиља подразумијева слање пријетећих порука путем телефона, маила и сл., прогањање путем друштвених мрежа, пријетње изношењем личних података итд.

Социјално насиље подразумијева искључивање особе из социјалног живота и манифестује се у виду оговарања и трачарења, избјегавања, игнорисања, добацивања, пријетњи, омаловажавања и сл.

2.2. Појам медијације

Појам медијације се може дефинисати на следећи начин: „медијација (лат. „mediare“ - стајати у средини) је начин рјешавања конфликта и превазилажења неспоразума у коме се трећа, неутрална страна, појављује у улози посредника између сукобљених страна“ (Трикић и др, 2003: 117). Оно што је карактеристично за медијацијски поступак је да трећа, неутрална особа посредује у рјешавању сукоба, уз добровољни пристанак страна у сукобу. Захваљујући медијацији, сукобљене стране добијају могућност да изнесу и спознају међусобне интересе, а онда и потребе. „Питања која медијатор поставља потичу стране на преиспитивање властитих позиција и помажу им да се одмакну од почетне позиције. Тако стране почињу размишљати о више опција које могу задовољити њихове потребе и интересе. На тај би начин обје стране добиле прилику да у миру размијене информације и размисле о опцијама (Пеурача, Тершлић, 2004: 35)“.

Медијација се користи на различитим мјестима и у разним ситуацијама, од судова, преко центара за социјални рад, школа или медијације у заједници путем медијацијских центара. С обзиром да је истраживање усмјерено на ученике средњих школа, рад ће се бавити сазнањима и искуствима ученика о медијацији у школи, односно школском медијацијом.

Медијација подразумијева примјену следећих принципа:

- „добровољности странака – у покретању поступка, избору медијатора и доношењу одлука;

- повјерљивости – у односу на све изнесено у току поступка медијације и према свима;
- непристрасности – у односу медијатора према странкама;
- неутралности – у односу медијатора према садржају и рјешавању спора (Доронтић, Потуркович, Живановић, Ковачевић, Кременовић, 2008: 58)“.

Медијација не представља судски поступак, већ је медијација неформалан поступак прилагођен интересима странака. Посебна правила у погледу начина вођења медијације не постоје, већ та правила одређује медијатор у договору са странкама, обзиром да странке одлучују како о предмету поступка медијације, тако и о садржини њиховог споразума.

Поступак медијације спроводи медијатор или посредник који усмерава и надгледа процес медијације, покушава да успостави поверење међу странакама, помаже странкама да изнесу своје виђење у погледу свега што је спорно или неспорно у предмету, помаже странкама да дођу до могућег договора без наметања рјешења спора и помаже странкама да формулишу и уобличе коначно међусобно договорено рјешење њиховог спора.

2.2.1. Врсте медијације и њене карактеристике

Постоје различити начини за класификацију медијације, међу којима се посебно истичу: према мјесту, садржају медијације и начину спровођења. Према мјесту на ком се медијација проводи, најчешће се спомиње медијација при суду, у локалној заједници, унутар организација, унутар професионалних служби и приватна медијацијска пракса. Према садржају је корисно разликовати сљедеће врсте медијације:

- 1) „Пословна медијација (између предузећа, организација, питања радничких права, синдикати и послодавци, интелектуално власништво);
- 2) Медијација у заједници (између националних скупина, између интересних скупина);
- 3) Политичка медијација (међу државама, странкама, унутар коалиција);
- 4) Медијација у циљу извансудске нагодбе (малољетничка делинквенција, прометни спорови);

5) Медијација односа (између власника и подстанара, предбрачни уговори);

6) Вршњачка медијација;

7) Породична медијација“ (www.hrcak.srce.hr прочитано: 17.06.2015).

Процес медијације воде медијатори/ице. Они помажу сукобљеним странама да идентификују њихове проблеме и узроке забринутости. Њихов задатак је да подстакну сукобљене на сарадничко трагање за обострано задовољавајућим рјешењима. Медијаторице и медијатори у процесу медијације:

- „помажу да се препозна прави проблем;
- знају да једино сукобљене стране знају што је за њих најбоље;
- постављају питања;
- брину се да свако има довољно времена да каже све што жели;
- не допуштају вријеђање, ругање нити окривљавање;
- не стају ни на чију страну;
- чувају као тајну све што се каже у процесу медијације (Трикић, Коруга, 2003: 28)“.

Процес медијације је једноставан. Прво медијатори објасне своју улогу и појасне правила којих странке треба да се придржавају. Затим медијатор свакој страни допусти да исприча шта се догодило, како су се осјећали и још једном причу поновити, да видимо да није дошло до грешака у разумијевању. Оно што је потребно у даљем процесу је потражити конкретан проблем због кога су стране у сукобу.

Стране у сукобу треба да саме предложе рјешења која су за њих прихватљива и која су у интересу обе стране. По потреби се може саставити споразум или договорити поновни сусрет. Предност медијације је у томе што странке добровољно пристају на њу и сами предлажу и доносе рјешења која су за њих прихватљива, за разлику од других поступака (нпр. судски поступак).

2.3. Вршњачка медијација

У школи се дешавају различите врсте сукоба, који често ескалирају у насиље. Сукоби се дешавају између свих актера у а најчешће између ученика. Стога су и облици насиља најчешћи на релацији ученик - ученик. Често смо и сами свједоци насиља, јер смо му изложени на разне начине.

Посредовање, односно медијација може бити добар начин за превладавање сукоба и насиља у школи. Медијација нам помаже да схватимо суштину конфликта. Када говоримо о медијацији, мислимо на технику у којој се нека трећа особа појављује и постаје посредник између сукобљених страна. „Медијација у вршњачком насиљу може се проводити у контексту развијања ресторативне правде, у оквиру малолетничког правосуђа, кроз медијацију у локалној заједници, те кроз медијацију у образовном систему“ (Петровић, Шућур Јањетовић, 2014: 1).

Вршњачка медијација је медијација коју обављају сами ученици, односно у којој се ученици налазе у улози медијатора/ ица. Постоје бројни разлози за примјену вршњачке медијације. Ученици који су у улози медијатора постају активни у рјешавању проблема у својој школи, уче се одговорности, ненасилној комуникацији, развијају се односи сарадње и веће толеранције међу ученицима.

Вршњачка медијација је, у суштини, медијација у којој су медијатори/ице и особе у сукобу истог или приближног узраста. „Вршњациње /вршњаци могу бити бољи медијатори/ ице из сљедећих разлога:

- због тога што лакше препознају проблеме, потребе, осјећаје и жеље својих вршњака и вршњациња јер су и сами понекад у њиховој позицији;
- не постоји притисак ауторитета одраслих да се нешто мора ријешити на силу те се не појављује пријетња казне у случају нерјешавања сукоба – сукоб се рјешава добровољно;
- процес је прилагођен доби вршњака и вршњациња - начин изражавања и терминологија“ (Карловић, Шимић, Пијаца-Плавшић, 2014: 17).

Вршњачка медијација може допринијети јачању повјерења, учењу мирне комуникације и одржавању добрих односа међу актерима школе. Усвајањем вјештина ненасилне комуникације може се почети јакано, кроз игру и у вртићима.

Битно је обезбједити подршку медијаторима који раде у школама са ученицима, а ту је битно о менторство особља школе, прије свега стручне службе школе, гдје значајну улогу имају и социјални радници.

2.3.1. Социјални рад и вршњачка медијација

Када говоримо о медијацији у школи, као медијатор се може појавити социјални радник који као трећа особа која је у сукобу не заузима стране и не нуди своја рјешења, већ ствара услове да сукобљене стране пронађу рјешење. „Медијатор слуша и усмјерава странке на разговор о кључним питањима, уочава заједничка становишта и интересе странака и помаже да се странке на основу тога договоре“ (Исић, 2010: 12).

Социјални радник примјењујући медијацију у раду са ученицима може:

- унаприједити сопствену комуникацију у сукобу и развити вјештине које су значајне за рјешавања сукоба;
- повећати своје самопоуздање и сигурност у раду ученицима у сукобу, а то постиже кроз слушање, постављањем питања, охрабривање, препознавање емоција и потреба других особа;
- стицањем сазнања о медијацији и њеном поступку стиче алат који може бити примјењив у великом броју ситуација;
- промовисати ненасиље, толеранцију, демократију и ненасиље у раду са ученицима;
- подстицати ненасилну комуникацију и унаприједити комуникацијске вјештине код дјецe и младих (Трикић, Коруга, 2003).

Улогу медијатора у школама могу да имају и обучени ученици и тада говоримо о вршњачкој медијацији, на коју ће се ставити акценат у овом истраживању. Данас се вршњачка медијација у развијеним земљама појављује као алтернатива традиционалном систему дисциплинског рјешавања сукоба, а овај облик медијације је почео да се примјењује у образовним системима појединих земаља од 1980. године.

Вршњачка медијација представља медијацију у којој сами ученици, који су претходно прошли обуку, узимају улогу медијатора, а за развој ове врсте медијације значајна је улога социјалних радника запослених у школама који би требали да

промовишу и развијају медијацију као средство превенције вршњачког насиља и промовисање вриједности демократског друштва.

Медијацију треба посматрати са аспекта рада на превенцији насиља у школама и подршке вриједностима толеранције и поштовања различитости, с циљем смањења негативног дјеловања вршњачког насиља на наставни процес, ученике и школску средину уопште.

III ЕМПИРИЈСКИ ДИО

1. Начин истраживања

1.1. Предмет, циљеви и задаци истраживања

Предмет истраживања су искустава средњошколаца као учесника и посматрача вршњачког насиља, као и њихова сазнања и искуства о медијација као начину мирног рјешавања сукоба и превенцији вршњачког насиља.

Сходно овако постављеном предмету истраживања у овом раду је анализирана појава вршњачког насиља (заступљеност, облици и врсте) на основу искустава средњошколаца о овој друштвено негативној појави, као и њихова сазнања о медијацији као облику посредовања у мирном рјешавању сукоба и превенције настанка разних облика насиља, те врстама медијације које се могу примјенити у школама уз активно учешће социјалних радника, стручних тимова у школи и самих ученика.

За теоријско одређење предмета истраживања значајна су научно верификована сазнања о социјалном раду, вршњачком насиљу, социјалном раду у школи и улози социјалних радника у промоцији и примјени медијације, као савременог вида мирног рјешавања сукоба у школи. Према томе, шира теоријска основа су научно верификована сазнања о савременом социјалном раду, те социјалном раду и медијацији у школи.

Већина истраживања, па тако и ово, је емпиријско - теоријског карактера и има тенденцију да допринесе проширењу фонда научног сазнања науке социјалног рада, али и да понуди сазнања корисна за унапређење праксе социјалног рада. Стога се препознаје научни и друштвени циљ истраживања.

Научни циљ истраживања је научна дескрипција. Међутим, научну дескрипцију не треба схватити као пуко описивање појаве која је предмет истраживања, него и „довођење у узрочно - пољедичне односе, анализу фактора, функција и обиљежја и све остало што је битно за целовито свестрано и објективно сагледавање предмета истраживања“ (Лакићевић, 2013: 58). Будући да су у фокусу истраживања искустава

средњошколаца о директној или индиректној изложености вршњачком насиљу, врстама насиља, као и о њихова сазнања и искуства о медијацији у школи, научни циљ је и стицање релевантних научних сазнања која ће омогућити примјену медијације у пракси средњих школа Републике Српске.

Друштвени циљ истраживања заснива се на увјерењу да теоријска сазнања о вршњачком насиљу и његова распрострањеност изискују потребу цјеловитијег дјеловања у погледу превенције ове негативне друштвене појаве. Резултати истраживања су указали на искуства средњошколаца по питању вршњачког насиља, као и у којој су мјери упознати са медијацијом и начинима њене примјене у школама и значају у превенцији вршњачког насиља.

Друштвени циљ овог истраживања је и унапређење сазнања средњошколаца о медијацији, њеним врстама и начинима примјене. Намјера је да се укаже на могуће начине унапређења рада у средњим школама и значај увођења медијације у средњим школама, са посебним освртом на улогу социјалних радника.

Теоријски садржај истраживања обухватио је анализу битних аспеката социјалних проблема који су карактеристични за простор и вријеме у коме се реализује истраживање. Изложена су битна теоријска сазнања о вршњачком насиљу, те о медијацији, њеном значају и врстама са нагласком на вршњачку медијацију.

Емпиријски садржај предмета истраживања, сходно предмету истраживања (искуства средњошколаца о вршњачком насиљу и медијацији) био је усмјерен на сљедеће задатке.

Глобални задатак био је стицање увида у искуства средњошколаца када је у питању директна и индиректна изложеност вршњачком насиљу.

Посебни задаци били су:

- Идентификација и анализа учесталости директне изложености средњошколаца вршњачком насиљу у односу на врсте насиља;
- Идентификација учесталости индиректне изложености средњошколаца вршњачком насиљу у односу на врсте насиља;
- Идентификација и анализа искустава средњошколаца о медијацији;
- Конципирање мјера и значаја примјене медијације и средњим школама као значајне методе у превенцији вршњачког насиља у средњим школама Републике Српске.

1.2. Хипотетички оквир истраживања

На основу операционалног одређења предмета, дефинисане су хипотезе истраживања. Из генералне хипотезе изведене су три посебне хипотезе и 13 појединачних хипотеза са припадајућим индикаторима.

Генерална хипотеза

Средњошколци у Републици Српској имају директна или индиректна искуства вршњачког насиља, али немају искуства и знања о медијацији као облику мирног рјешавања сукоба и превенције насиља.

1. Посебна хипотеза

Средњошколци у Републици Српској су директно изложени вршњачком насиљу.

1. Појединачна хипотеза

Значајан дио средњошколаца је био изложен психичком насиљу од стране својих вршњака

Индикатори:

- број ученика који су навели да су директно, као жртве или починиоци, били изложени следећим видава психичког насиља: крађа, пријетећи погледи, праћење, оштећивање имовине.

2. Појединачна хипотеза

Најзаступљенији облик насиља међу средњошколцима је физичко насиље.

Индикатори:

- број средњошколаца који су навели да су били жртве или починиоци следећих видава физичког насиља: ударање, гурање, рушење.

3. Појединачна хипотеза

Незнатан број средњошколаца (мање од 10%) има директна искуства сексуалног насиља од стране својих вршњака.

Индикатори:

- број средњошколаца који су навели да су били жртве или починиоци сљедећих видова сексуалног насиља: сексуалани коментари и приједлози, нежељени физички додири, присиљавање на гледање сексуалних садржаја.

4. Појединачна хипотеза

Значајан дио средњошколаца има искуства насиља у савременим технологијама.

Индикатори:

- број средњошколаца који су навели да су били жртве или починиоци насиља у савременим технологијама на сљедећи начин: пријетеће поруке путем телефона или интернета, прогањање путем друштвених мрежа и слањем смс порука, пријетње изношењем личних података путем друштвених мрежа или интернета.

5. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца нема искуства социјалног насиља од стране својих вршњака.

Индикатори:

- број средњошколаца који је навео да су били жртве или починиоци социјалног насиља у виду оговарања и трачарења, избјегавања игнорисања, добацивања, пријетњи и омаловажавања.

2. Посебна хипотеза

Већина средњошколаца има искуства индиректне изложености вршњачком насиљу.

1. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца има искуство психичког насиља у својој школи.

Индикатори:

- број ученика који је навео да су били посматрачи психичког насиља у следећим видовима: крађа, пријетећи погледи, праћење, оштећивање имовине.

2. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца је била у улози посматрача физичког насиља у својој школи.

Индикатори:

- број ученика који су навели да су били посматрачи физичког насиља у виду ударања, гурања или рушења.

3. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца има посредно искуство сексуалног насиља.

Индикатори:

- број ученика који је навео да су били посматрачи следећих видова сексуалног насиља: сексуални коментари и приједлози, нежељени физички додир, присиљавање на гледање сексуалних садржаја

4. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца има индиректно искуство када је у питању насиље према вршњацима у савременим технологијама.

Индикатори:

- број ученика који је навео да знају неког ко је изложен насиљу у савременим технологијама на следећи начин: пријетеће поруке путем телефона или интернета, прогањање путем друштвених мрежа и слањем смс порука, пријетње изношењем личних података путем друштвених мрежа или интернета.

5. Појединачна хипотеза

Већина средњошколаца је била у улози посматрача социјалног насиља према својима вршњацима.

Индикатори:

- број ученика који је навео да су били посматрачи социјалног насиља у виду оговарања и трачарења, избјегавања игнорисања, добацивања, пријетњи и омаловажавања.

3. Посебна хипотеза

Средњошколци немају довољно сазнања и искустава о медијацији.

1. Појединачна хипотеза

Већини ученика није познат појам медијације, нити обиљежја медијације као мирног рјешавања сукоба

Индикатори:

- број ученика који се изјаснио да зна шта је медијације;
- број ученика који познаје главне учеснике медијације;
- број ученика који зна шта је вршњачка медијација;
- број ученика који препознаје социјалног радника као медијатора.

2. Појединачна хипотеза

Већина ученика нема искуства едукације из области медијације.

Индикатори:

- број ученика који је присуствовао предавањима, семинарима и радионицама о медијацији;
- број ученика који је информисан о пројектима вршњачке медијације у школама у Србија и Хрватској;

3. Појединачна хипотеза

Већина ученика нема искуство учествовања у поступку медијације.

Индикатори:

- број ученика који су у случајевима вршњачког насиља били укључени у медијацију од стране социјалног радника, или другог члана стручног тима школе, или у вршњачку медијацију.

1.3. Методе и инструменти истраживања

Када је ријеч о основним и општим научним методама у раду су кориштене методе индукције, дедукције, методе научне анализе и синтезе.

Индуктивном методом су, полазећи од појединачних чињеница, утврђена општа обиљежја појава које су биле предмет изучавања. На основу појединачних обиљежја случајева насиља добијених на основу исказа средњошколаца о искуству вршњачког насиља и на основу појединачних сазнања и искустава средњошколаца о медијацији утврђена су обиљежја вршњачког насиља и медијације у средњим школама Републике Српске.

Супротно томе, примјеном *дедуктивне методе* пошло се од општих знања и правилности вршњачког насиља и медијације, с циљем да се објасне искуства средњошколаца када су у питању различите врсте вршњачког насиља и примјене медијације. Конкретно, у раду се пошло од општих тврдњи и теорија које се односе на вршњачко насиље и медијацију како би се истражиле нове чињенице или непозната поља у вези са тренутном ситуацијом у школама Републике Српске.

Научна анализа и синтеза, као фазе настајања научног знања, кориштене су на сљедећи начин. Помоћу научне анализе издвојене су битне карактеристике особености, структура и саставни дијелови истраживаних појава. Научна синтеза се користила за утврђивање општих својстава и правилности испитиваних појава. Такође, синтеза се користила у фази презентације и интерпретације резултата истраживања за уопштавање знања о испитиваном предмету истраживања. Аналитичком методом анализирале су теоријске поставке вршњачког насиља и сукоба, те медијације као начина превазилажења

и успјешног рјешавања ових негативних друштвених појава. Метода синтезе кориштена је приликом дефинисања препорука које могу допринијети смањивању вршњачког насиља и сукоба, односно значају медијације у превенцији.

Од општих метода друштвених наука кориштене су: анализа садржаја и анкетно испитивање.

Анализа садржаја се користила приликом анализе доступне литературе и документације о вршњачком насиљу и медијацији.

Метода анкетног испитивања користила се за испитивање искустава средњошколаца о вршњачком насиљу, изложености насиљу, директно или индиректно, као и искуства када је у питању медијација. Ова метода послужила је за прикупљење података о искуствима средњошколаца по питању вршњачког насиља, распрострањености ове негативне друштвене појаве, начинима реаговања социјалних радника и других чланова стручног тима у школама, као и о знањима и искуствима средњошколаца о медијацији у спречавању вршњачког насиља. Помоћу ове методе доказиване су све три посебне и дванаест појединачних хипотеза.

Анкетни упитник је инструмент помоћу кога су прикупљени подаци о искуствима средњошколаца у Републици Српској о вршњачком насиљу и медијацији.

Популација и узорак истраживања утврђени су сходно предмету, циљевима и задацима истраживања. Пошто се ради о теоријско - емпиријском истраживању, популација истраживања односи на оба аспекта истраживања.

За теоријски дио истраживања релевантна литература је из области теорија социјалног рада, медијације у социјалном раду, социјалног рада у школи, као и садржај Закона о средњем васпитању и образовању РС, Протокола о поступању у случајевима вршњачког насиља, те закони и подзаконска акта из области медијације.

За емпиријски дио истраживања узорак су чинили ученици **25 средњих школа** у Републици Српској. Узорак за анкетно испитивање је чинило **500 средњошколаца** из Републике Српске.

1.4. Значај истраживања

Научни значај истраживања произлази из чињенице да у Републици Српској нема много научних истраживања вршњачког насиља у средњим школама, која су утемељена на искуству ученика, а поготово су оскудна истраживања која вршњачко насиље доводе у везу са медијацијом и њеном примјеном. Помоћу релевантних научних метода истраживање је расвијетлило искуства средњошколаца о вршњачком насиљу, а посебан научни значај произилази из чињенице да је указано на значај медијације у превенцији насиља међу ученицима.

Друштвени значај истраживања је уско повезан са апликативном суштином науке социјалног рада, а то је директан утицај на унапређење праксе социјалног рада. Резултати истраживања су показали каква су искуства средњошколаца по питању вршњачког насиља, као и у којој су мјери упознати са медијацијом и начинима њене примјене у школама и значају у превенцији вршњачког насиља.

Само се у школи у којој влада пријатна атмосфера, у којој су сви актери заштићени у уважавању, у којој се проблеми рјешавају ненасилним методама, може учити ненасилништво. Управо због тога, значај рада се огледа у оснаживању ученика, како би прокламовали хумано понашање. Примјеном резултата истраживања може се унаприједити постојећа пракса, тј. унаприједити рад социјалних радника, односно указати на потребу иновативног приступа социјалних радника запослених у средњим школама.

2. Резултати истраживања

Резултати истраживања у овом раду добијени су анализом података који су прикупљени анкетирањем 500 ученика из 25 средњих школа у Републици Српској.

Истраживање је било усмјерено на испитивање искуства средњошколаца о вршњачком насиљу и медијацији.

Треба имати у виду да су нарасли друштвени проблеми наметнули потребу за преиспитивањем вршњачког насиља као негативне друштвене појаве.

Поред тога, с обзиром на пораст тензија и фрустрација код средњошколаца, потребно је размишљати и у правцу превенције, па је други дио истраживања фокусиран на сазнања средњошколаца о медијацији као начину превенције насиља међу вршњацима.

2.1. Структура испитаника

Као што је већ наведено, узорак за анкетно испитивање чинило је 500 средњошколаца из 25 школа у Републици Српској.

Анонимност и дискреција у давању одговора омогућени су на начин да су ученици самостално попуњавали анкету, без уношења свог имена и презимена. Сматрам то посебно значајним из разлога добијања што искренијих одговора, односно одговора који ће омогућити добијање праве слике о насиљу, његовим најзаступљенијим облицима и указати колико су ученици упознати са медијацијом.

Средњошколци су били изабрани по принципу случајног узорка, из пет подручја Републике Српске (бањалучко, приједорско, добојско, бијељинско и требињско). Из сваког подручја је испитано по 100 испитаника (по 25 ученика из сва четири разреда). Оно што је значајно јесте да су у истраживању биле заступљене и школе из градских, приградских и руралних средина.

Школе које су учествовале у истраживању су:

- **Бањалучко подручје:** Гимназија Бања Лука, Католички школски центар „Иван Мерц“ Бања Лука, Средњошколски центар „Лазар Ђукић“ Рибник, Машинска школа Мркоњић Град, Средњошколски центар „Петар Кочић“ Шипово.
  - **Приједорско подручје:** Електротехничка школа Приједор, Гимназија „Петар Кочић“ Нови Град, Средњошколски центар Костајница, Мјешовита средња школа „Никола Тесла“ Козарска Дубица, Средњошколски центар „Приједор“.
  - **Добојско подручје:** Техничка школа Добој, Медицинска школа Добој, Средњошколски центар Петрово, Средњошколски центар „Михајло Пупин“ Дервента, Средња школа „Никола Тесла“ Шамац.
  - **Бијељинско подручје:** Гимназија „Филип Вишњић“ Бијељина, Техничка школа „Михајло Пупин“ Бијељина, Средња стручна школа Јања, Средњошколски центар „Милићи“ Милићи, Средњошколски центар „Вук Караџић“ Лопаре.
- Требињско подручје:** Центар средњих школа Требиње, Техничка школа Требиње, Средња школа „Светозар Ћоровић“ Љубиње, Средњошколски центар „Голуб Куреш“ Билећа, Средња школа „Василије Острошки“ Соколац.

Табела1: Структура испитаника према полу и разреду који похађају

Подручје	I разред	II разред	III разред	IV разред	М	Ж	Укупно
Бањалучко	25	25	25	25	50	50	100
Приједорско	25	25	25	25	50	50	100
Добојско	25	25	25	25	50	50	100
Бијељинско	25	25	25	25	50	50	100
Требињско	25	25	25	25	50	50	100
Укупно	125	125	125	125	250	250	500

Из табеларног приказа види се да је у истраживању био заступљен равномјеран број испитаника свих узрасних група (једнак број испитаника из сваког разреда) и равномјеран број испитаника мушког и женског пола. Овакав избор узорка омогућио је

ваљано прикупљање података на основу којих су се могли доносити закључци о општем директном и индиректном искуству средњошколаца у погледу вршњачког насиља.

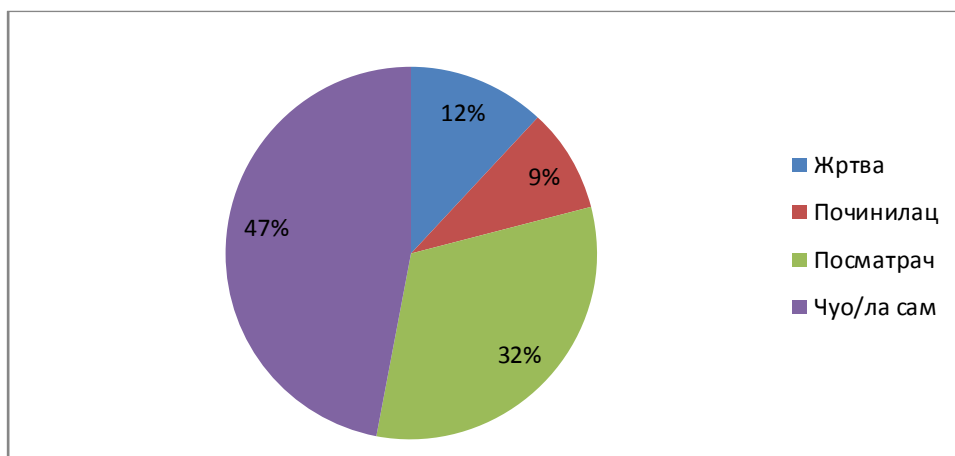
2.2. Искуства средњошколаца у Републици Српској о директној и индиректној изложености вршњачком насиљу

Прва и друга посебна хипотеза односе се на учешће средњошколаца у пет врста вршњачког насиља (психичко, физичко, сексуално, путем савремених технологија и социјално). Пошто се прва хипотеза односи на *директна искуства* средњошколаца (жртва или починилац) у сваком од наведених видова вршњачког насиља, а друга посебна хипотеза се односи на *индиректна искуства* истих тих видова насиља, због поједностављења графичког приказивања, резултати добијени за доказивање прве и друге посебне хипотезе приказани су обједињено по појединим врстама насиља а из сваког графикана је видљива директна и индиректна изложеност средњошколаца вршњачком насиљу. Наиме, на директно искуство указују показатељи жртва и починилац, а на индиректно искуству указују показатељи посматрач и чуо/ла сам. Додатно, процентуално су приказана и мјеста на којима се свака врста насиља дешава.

➤ Подаци о директној и индиректној изложености психичком насиљу

Када говоримо о психичком насиљу овим истраживањем су били обухваћени његови основни видови: крађа, пријетећи погледи, праћење, оштећивање имовине, а ученици су могли да наведу да ли су директно или индиректно били изложени овом виду насиља. Такође, могли су да наведу и на ком су мјесту у школи су били жртва или починилац, посматрали су или чули за сваки појединачан вид психичког насиља.

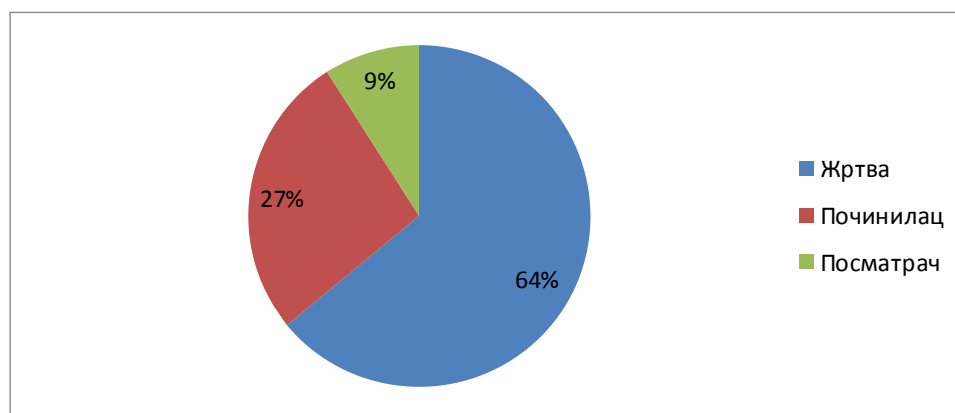
Графикон 1. Икуства средњошколаца у психичком насиљу крађа

Ови подаци показују да 21% средњошколаца има искуства директне изложености крађи (12% као жртва и 9% као починилац), а 79% средњошколаца има искуства индиректне изложености крађи као облику психичког насиља (32% као посматрач, а 47% је чуло да се неке догодила ова врста насиља) чиме је кроз овај индикатор потврђена тврдња из прве двије појединачне хипотезе постављене у прве двије посебне хипотезе, тј. да значајан број средњошколаца има директно искуство психичког насиља (21%), а већина (чак 79%) има индиректно искуство психичког насиља испољеног кроз крађу.

Када се говори о мјесту на коме се дешавају крађе, у највећем проценту је то школско двориште (42%) затим школски ходници (29%) учионице (24%) и тоалет (5%).

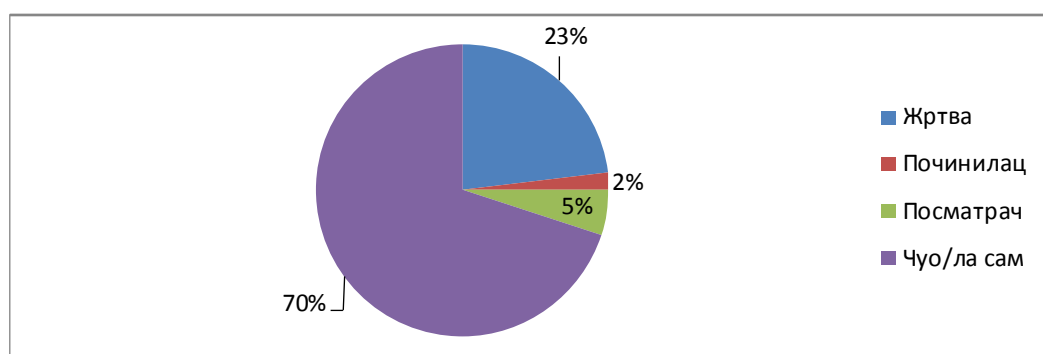
Графикон 2. Икуства средњошколаца у психичком насиљу „пријетећи погледи“

Резултати истраживања показују да је 91% средњошколаца директно изложено пријетећим погледима (као починиоци - 27% и као жртве - 64%) као облику психичког насиља чиме се потврђује прва појединачна хипотеза из прве посебне хипотезе. Иако податак о само 9% анкетираних који су изјавили да су били посматрач ове врсте насиља, не иде у прилог првој појединачној хипотези из прве посебне хипотезе. Међутим, треба имати у виду да је овај вид психичког насиља специфичан, тј. тешко уочљив од стране посматрача. Дакле, због природе овог облика насиља, овај показатељ треба узети с резервом и не сматрати га пресудним за одбацивање прве појединачне посебне хипотезе у оквиру друге посебне хипотезе.

Према мјесту гдје се дешава овај вид психичког насиља, може се закључити да је највише заступљен у школским ходницима (31%) затим школском дворишту (28%) учионици (25%) и школском тоалету (16%).

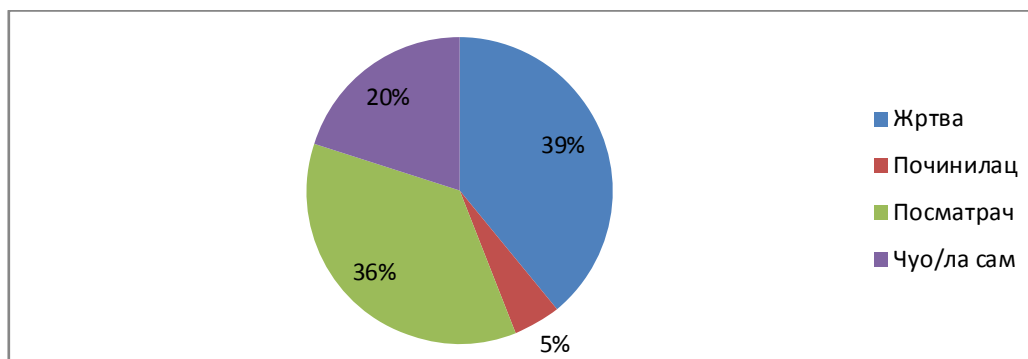
Графикон 3. Искуства средњошколаца у психичком насиљу „праћење“

Добијени подаци доказују прве појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотезе истраживања, јер показује да 25% средњошколаца има искуства директне изложености праћењу (23% као жртва и 2% као починилац), а 75% средњошколаца има искуства индиректне изложености праћењу као облику психичког насиља (5% као посматрач, а 70% је чуо да се неке догодила ова врста насиља) чиме је доказана и друга посебна хипотеза овог истраживања.

Према мјесту гдје се дешавало праћење, највећи број средњошколаца је одговорио да је то школско двориште (86%) школски ходници (7%) тоалет (7%).

Графикон 4. Икуства средњошколаца у психичком насиљу „оштећивање имовине“

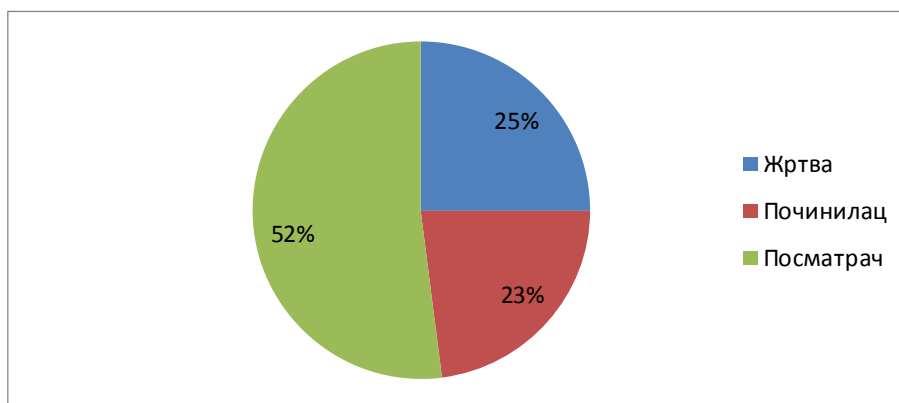
Највећи број анкетираних средњошколаца је био жртва код оштећивања имовине од стране других ученика (39%) затим оних који су били у ситуацији да посматрају овај вид психичког насиља (38%) док је оних који су признали да су били у улози починиоца (5%) и посматрача (20%) знатно мање. Из овога можемо закључити да су потврђене прве појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотеза истраживања, јер се доказује да значајан број (41%) средњошколаца има директно искуство, а већина (58%) има индиректно искуство изложености овом виду вршњачког насиља.

Према мјесту гдје се дешава овај вид насиља најчешће је то школско двориште (38%), учионица (27%), школски ходници (24%) и школски тоалет (11%).

➤ Подаци о директној и индиректној изложености физичком насиљу

Овим истраживањем су били обухваћени основни видови физичког насиља: ударци, гурање, рушење, а ученици су могли да наведу да ли су директно или индиректно били изложени овом виду насиља. Истраживање је обухватало и питања на ком су мјесту у школи били жртва или починилац, посматрали су или чули за сваки појединачан вид физичког насиља.

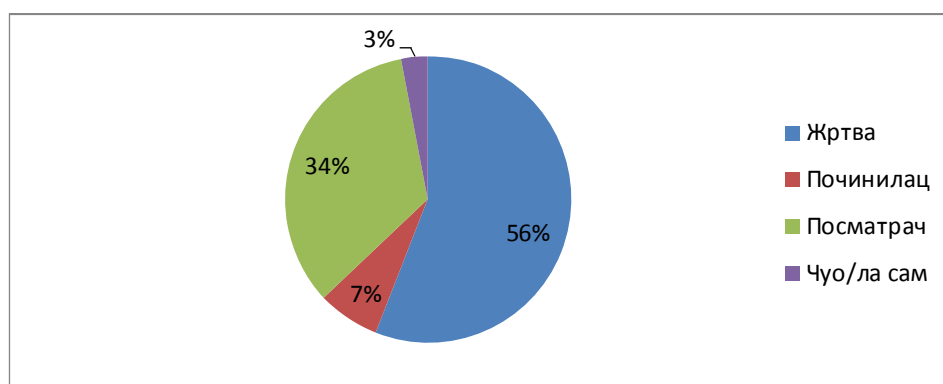
Графикон 5. Икуства средњошколаца о физичком насиљу „ударање“

Од укупног броја испитаника 52% средњошколаца је навело да су били у улози посматрача ударања неког од својих вршњака тако да можемо закључити да је код овог вида насиља високо заступљена индиректна изложеност. Међутим, индикативан је податак да чак 48% средњошколаца у Републици Српској нашло у позицији директних актера ударања (25% у улози жртве и 23% у улози починиоца). Ово говори у прилог другој појединачној хипотези из прве посебне (да је физичко насиље најзаступљеније), те у прилог другој појединачној хипотези из друге посебне хипотезе (да је већина средњошколаца била у улози посматрача физичког насиља у својој школи).

Када говоримо о мјесту гдје се најчешће догађа ударање, средњошколци су одговорили да је то најчешће школско двориште (42%) затим школски ходници (38%) учионице (22%), школски тоалети (5%).

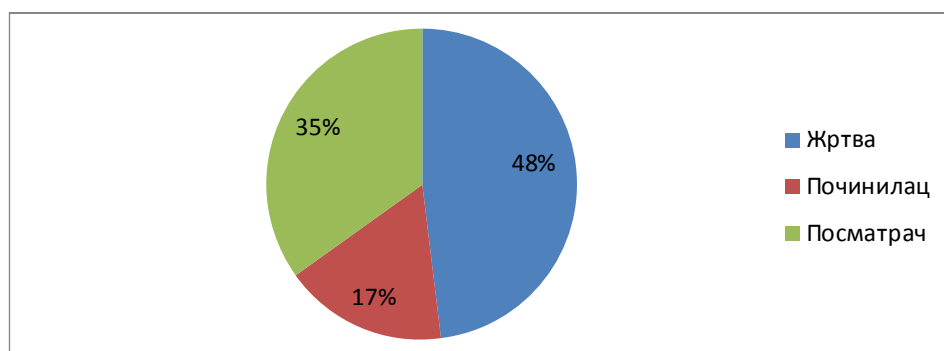
Графикон 6. Икуства средњошколаца о физичком насиљу „гурање“

Већина средњошколаца била је жртва гурања (56%), а као починилац ове врсте физичког насиља појављује се 7% ученика. Оних који су чули о томе је 3% а да су били посматрачи ове врсте насиља одговорило је 34% анкетираних средњошколаца. Анализа одговора анкетираних средњошколаца указује на оправданост тврдње из друге појединачне хипотезе постављене у првој посебној хипотези, док је друга појединачна хипотеза друге посебне хипотезе дјелимично потврђена, будући да је 37% анкетираних индиректно било изложено овом виду физичког насиља. Међутим, ови подаци, посматрани комплементарно, неспорно указују на високу заступљеност физичког насиља, при чему је већина ученика у позицији непосредних актера.

Када говоримо о мјесту гдје се најчешће догађа гурање, средњошколци су одговорили да је то најчешће школско двориште (56%) затим школски ходници (35%) учионице (6%), школски тоалети (3%).

Графикон 7. Икуства средњошколаца о физичком насиљу „рушење“

Знатан број анкетираних средњошколаца (48%) је било жртва рушења у својој школи, 17% их је било у улози починиоца ове врсте насиља, а 35% их је било у улози посматрача. Ови подаци потврђује претпоставку о томе да је физичко насиље најзаступљенији вид вршњачког насиља, уз опаску да је веома висок проценат оних који су директни актери ове врсте физичког насиља,

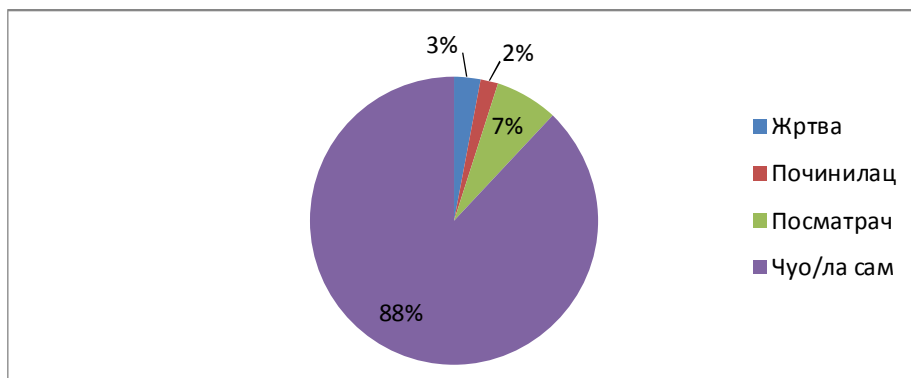
Иначе, ова врста насиља се најчешће дешава у школском дворишту (47%) и школским ходницима (34%) док се у школским тоалетима (13%) и учионицама (6%) дешава знатно мање.

➤ Подаци о директној и индиректној изложености сексуалном насиљу

Сексуалано насиље испољава се у различитим видовима, а овим истраживањем били су обухваћени следећи индикатори: сексуални коментари и приједлози, нежељени физички додири, присиљавање на гледање сексуалних садржаја. Поред тога, анкетирани средњошколци су имали могућност, као и код других врста насиља, да допуне уколико су сматрали значајним да издвоје још неку врсту сексуалног насиља.

Истраживање је потврдило трећу појединачну хипотезу из прве посебне хипотезе да је мали број средњошколаца (испод 10%) био изложен сексуалном насиљу у школи, као и трећу појединачну хипотезу из друге посебне хипотезе у којој се тврди да већина средњошколаца има посредно искуство сексуалног насиља. У наставку су приказани резултати истраживања према посматраним индикаторима.

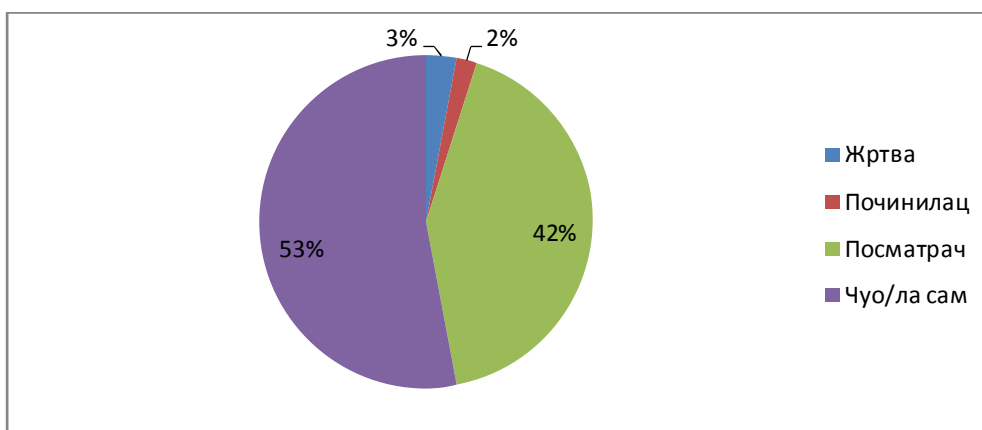
Графикон 8. Икуства средњошколаца о сексуалном насиљу „сексуални коментари и приједлози

Највећи број средњошколаца је био индиректно изложен сексуалним коментарима и приједлозима: 88% њих је чуло да се то некое од његових/њених вршњака десило, 7% их је било у улози посматрача. Директно изложених сексуалним коментарима и приједлозима је знатно мањи постотак (3% као жртве и 2% као починиоци).

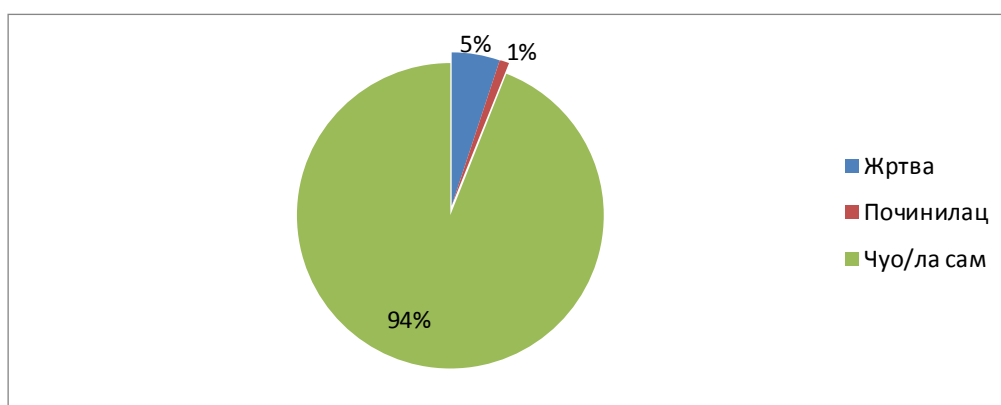
Уколико узмемо у обзир разматрање локације у школи на којој се ова врста сексуалног насиља одвијала то је најчешће школско двориште (39%), школски тоалет (25%), школски ходници (18%) и учионице (18%).

**Графикон 9. Икуства средњошколаца о сексуалном насиљу
„нежељени физички додири”**

Највећи број (95%) анкетираних средњошколаца је индиректно био изложен сексуалном насиљу у виду нежељених физичких додира. Директно изложено овом виду насиља је био мањи број средњошколаца (2% као починиоци, 3% као жртве). Највећи број ове врсте насиља се дешава у школском дворишту (61%), школском тоалету (28%) и школском ходнику (11%).

**Графикон 10. Икуства средњошколаца о сексуалном насиљу
„присиљавање на гледање сексуалних садржаја”**

Када је у питању присиљавање на гледање сексуалних садржаја највећи број средњошколаца је чуо да се то десило неком од његових вршњака (94%), што значи да су средњошколци овом виду насиља изложени најчешће индиректно. Ипак, 5% ученика се

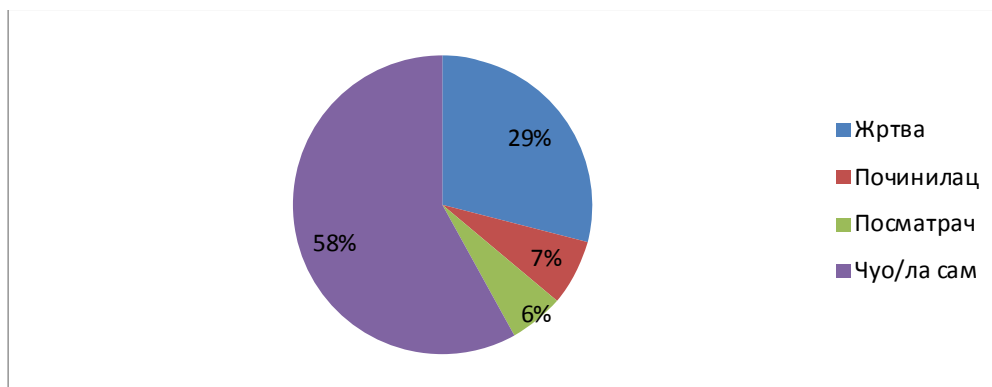
изјаснило да је било изложено директно овом виду насиља, што никако није занемарив податак. Занимљиво је и то да је 1% ученика изјавило да су били у улози починиоца ове врсте насиља.

Највећи број манифестација овог вида сексуалног насиља се десио у школском дворишту (89%), а затим у школском тоалету (11%).

➤ Подаци о директној и индиректној изложености насиљу у савременим технологијама

Ова врста насиља подразумева ситуацију када су средњошколци изложени нападу путем интернета или мобилног телефона. Напади се већином састоје од слања узнемирујућих порука мобителом, е-маилом, крађом лозинки, објављивању приватних података и фотографија, ширењем неистине, лажног представљања и сл. Ови појавни облици били су индикатори за испитивање заступљености насиља путем савремених технологија, а у наставку су приказани резултати истраживања.

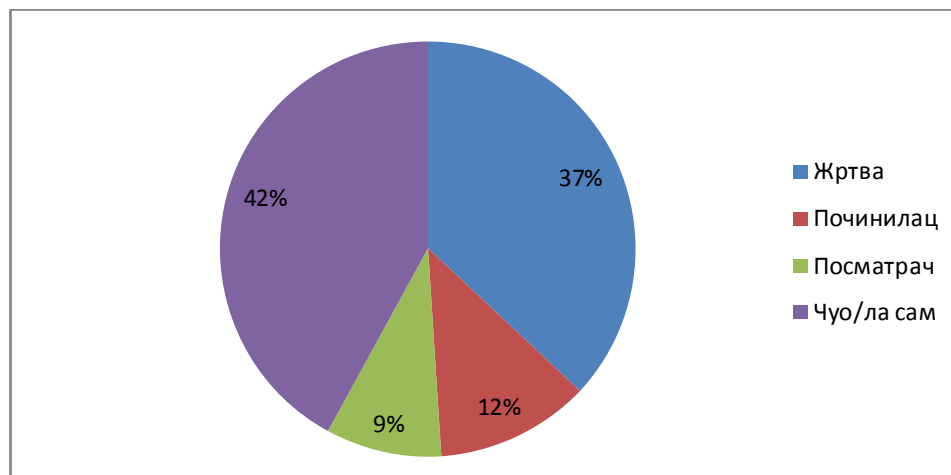
Графикон 11. Икуства средњошколаца о насиљу у савременим технологијама „пријетеће поруке“

Када се ради о слању пријетећих порука, највећи број испитаника (58%) је чуо да се неком од његових вршњака то десило, а 6% је било у улози посматрача. Значајан број испитаника (29%) је било жртва ове врсте насиља, а 7% их је било у улози починиоца. Можемо закључити да резултати добијени испитивањем овог индикатора указују на

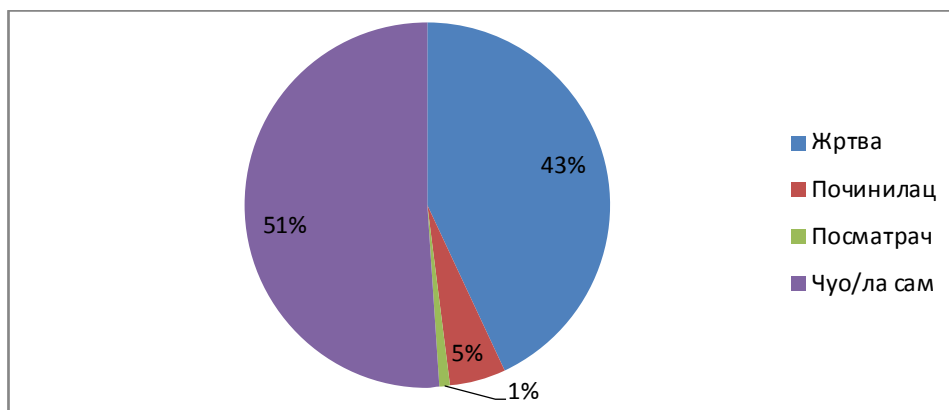
оправданост обје четврте појединачне хипотезе у оквиру првих двију посебних хипотеза, тј. да је значајан дио средњошколаца директно изложено вршачком насиљу, а исто тако већина њих има искуства индиректне изложености овој врсти вршњачког насиља.

**Графикон 12. Искуства средњошколаца о насиљу у савременим технологијама
„прогањање путем друштвених мрежа, слањем порука“**

Знатан број средњошколаца, њих 37%, је било у улози жртве када је у питању прогањање путем друштвених мрежа, слање СМС порука, а 12% испитаника је признало да је починило овај вид насиља. Када је у питању индиректно искуство, 42% средњошколаца је чуло да се неком од вршњака то десило, а 9% их је било у улози посматрача. На основу ових података видљиво је да су доказане потврђују се тврдње из обје четврте појединачне хипотезе постављене у првој и другој посебној хипотези овог истраживања.

**Графикон 13. Икуства средњошколаца о насиљу у савременим технологијама
„пријетње изношењем личних података“**

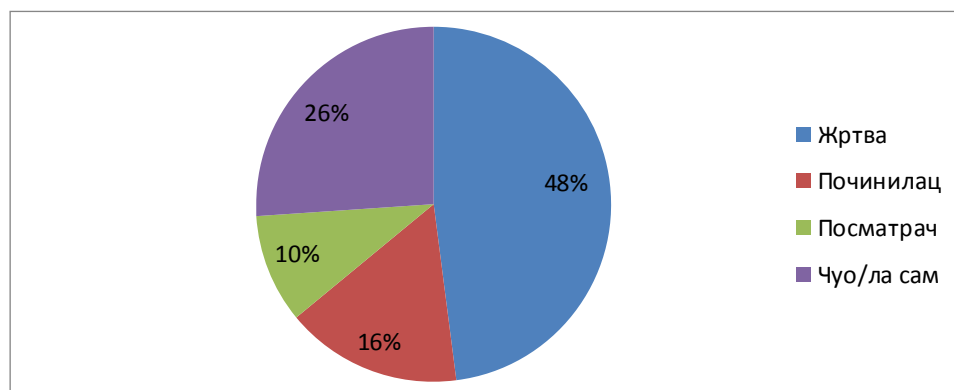

Поражавајућа је чињеница да је велики број средњошколаца, њих 43%, било жртва пријетње од изношења личних података на интернет или друштвене мреже, 5% их се изјаснило да су они починиоци ове врсте насиља. Када говоримо о индиректној изложености овој врсти насиља, 51% средњошколаца је чуло да се неком њиховом вршњаку ово десило, док је 1% било у улози посматрача. Дакле, и овај индикатор указује на оправданост обје четврте појединачне хипотезе у оквиру прве и друге посебне хипотезе.

➤ Подаци о директној и индиректној изложености социјалном насиљу

Социјално насиље се испољава, између осталог, у виду оговарања и трачарења, избјегавања, игнорисања, добацивања, пријетње или омаловажавања, а испитаници су могли да наведу да ли су присуствовали или чули о овим појавама, што указује на индиректну изложеност социјалном насиљу, или су били жртва или починилац, што говори о њиховој директној изложеност овој врсти вршњачког насиља.

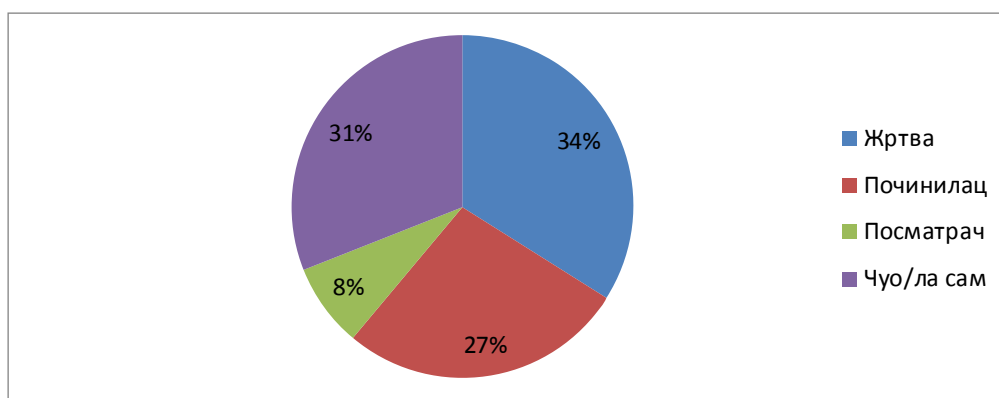
Графикон 14. Икуства средњошколаца о социјалном насиљу „оговарање и трачарење“

Скоро половина испитаника (48%) је навела да је била жртва оговарања и трачарења, као најзначајнијег вида социјалног насиља, а 16% је признало да је починило овај вид насиља. Пошто је укупан проценат директног учешћа 64%, може се рећи да овај резултат не кореспондира са тврдњом из пете појединачне хипотезе у оквиру прве посебне хипотезе у којој је тврђено да већина средњошколаца нема искустава социјалног насиља. Аналогно томе, податак да је 26% чуло за овај вид социјалног насиља, а 10% их је било у улози посматрача не иде у прилог петој појединачној хипотези из друге посебне хипотезе у којој је констатовано да је већина средњошколаца индиректни учесник ове врсте социјалног насиља.

Као најчешћу локацију оговарања и трачарења, средњошколци су навели школске ходнике (39%), затим школске учионице (26%), школске тоалете (21%) и школска дворишта (14%).

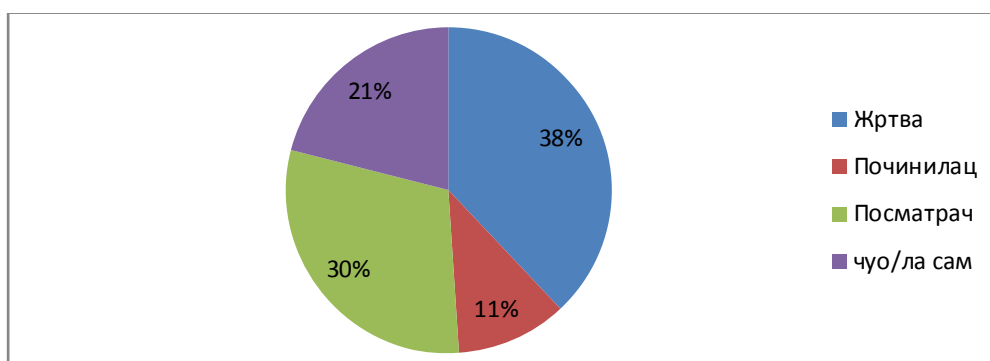
Графикон 15. Икуства средњошколаца о социјалном насиљу „избјегавање“

Знатан број средњошколаца, њих 34% је навело да је било жртва избјегавања од стране својих вршњака, 27% их је починило овај вид насиља, 8% их је посматрало како његове вршњаке избјегавају, а 31% их је чуло да се ово неком дешавало. И ови подаци оповргавају тврдње из обје пете појединачне хипотезе, које су постављене у првој и другој посебној хипотези. Другим ријечима, као и претходни индикатори, указују на већу заступљеност директног, него индиректног искуста средњошколаца у овом виду насиља.

Као локацију гдје се најчешће дешава избјегавање, средњошколци су навели школске ходнике (33%), затим школске учионице (25%), школски тоалети (21%) и школска дворишта (21%).

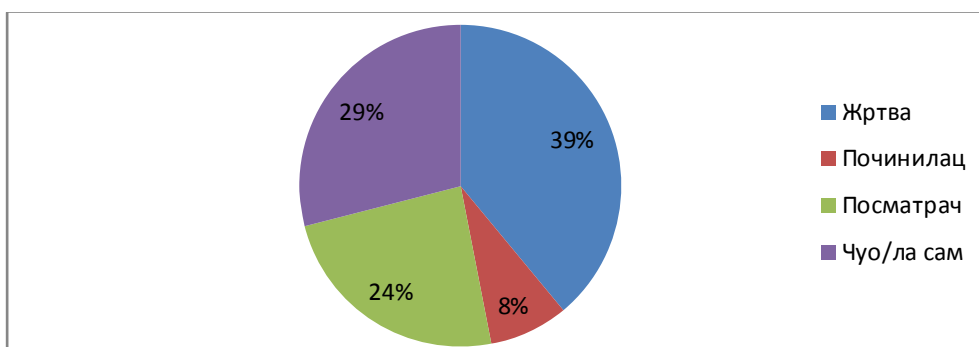
Графикон 16. Искуства средњошколаца о социјалном насиљу „игнорисање“

Знатан број средњошколаца, њих 38% је навело да је било жртва игнорисања од стране својих вршњака, 1% их је починило овај вид насиља, 30% их је посматрало како су њихове вршњаке игнорисали, а 21% их је чуло да се ово неком ученику у школи дешавало. На основу добијених података можемо закључити да су обје пете појединачне хипотезе у оквиру прве и друге посебне хипотезе доказане. Међутим, број директних учесника социјалног насиља је изузетно велик (49%) и приближава се натполовичној већини, што опет указује на то да се социјално насиље непосредно дешава великом броју ученика, иако је наша претпоставка била да ученици у већем броју свједоче или имају посредна сазнања о мањем броју колега којима се социјално насиље дешава.

Као мјесто гдје се најчешће дешава игнорисање, средњошколци су навели школске учионице (30%), затим школске ходнике, (27%) школски тоалети (26%), и школска дворишта (17%).

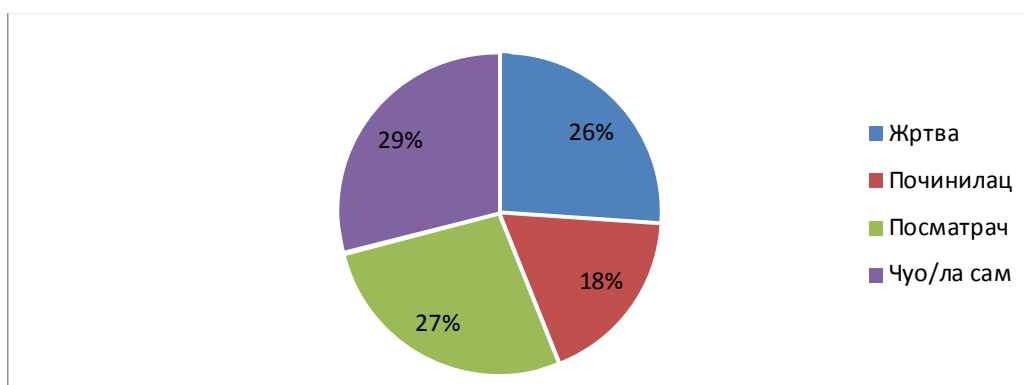
Графикон 17. Икуства средњошколаца о социјалном насиљу „добацивање“

Велики број средњошколаца, њих 39% је навело да је било жртва добацивања од стране својих вршњака, 8% их је починило овај вид насиља, 24% их је било у улози посматрача, а 29% их је чуло да се ово неком дешавало. Анализом одговора средњошколаца долази се до сазнања да су, према овом индикатору, потвђене обје пете појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотезе.

Као локацију гдје се најчешће дешава добацивање, средњошколци су навели школске ходнике (38%), затим школске учионице (35%), школска дворишта (24%) и школски тоалети (3%).

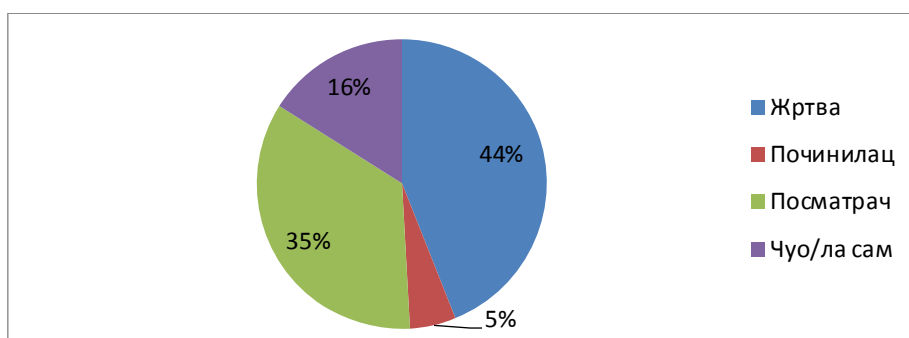
Графикон 18. Икуства средњошколаца о социјалном насиљу „пријетње“

Велики број средњошколаца, њих 44% је навело да је директно било изложено пријетњама од стране својих вршњака (26% као жртва, а 18% као починилац), 27% их је било у улози посматрача, а 29% их је чуло да се ово неком дешавало чиме су индиректно били изложени овом виду социјалног насиља. Према овом индикатору, потвђене су обје пете појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотезе. Међутим, мора се запазити велики проценат (44%) директних учесника овог вида социјалног насиља.

Као локацију гдје се најчешће дешавају пријетње, средњошколци су навели школска дворишта (32%), затим школске ходнике (28%), учионице (23%) и школски тоалет (17%).

Графикон 19. Икуства средњошколаца о социјалном насиљу „омаловажавање“

Велики број средњошколаца, њих 44% је навело да је било жртва омаловажавања од стране својих вршњака, 5% их је починило овај вид насиља, 35% их је било у улози посматрача, а 16% их је чуло да се ово неком дешавало. Према овом индикатору, потвђене су обје пете појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотезе, уз опаску претходно изречену, а то је да велики проценат ученика (у овом случају 49%) има директно искуство овог вида социјалног насиља.

Као локацију гдје се најчешће дешава добацивање, средњошколци су навели школске ходнике (49%), затим школске учионице (28%), школска дворишта (19%) и школске тоалете (4%).

Пошто је садржај овог под-поглавља посвећен презентовању резултата истраживања који се односе на доказивање првих двију посебних хипотеза истраживања, у закључном дијелу треба констатовати да су прве четири појединачне хипотезе, које су

постављене у првој и другој посебној хипотези потврђене, али да су обје пете појединачне хипотезе дјелимично потврђене. Чак и код оних индикатора који иду прилог петој појединачној хипотези, резултати су на самој граници, тако да се може констатовати да пета појединачна хипотеза из прве посебне хипотезе (да већина средњошколаца нема директно искуство социјалног насиља) није доказана, као ни да пета појединачна хипотеза из друге посебне хипотезе није потврђена, тј. да је већина ученика тек индиректно учествује у социјалном насиљу. Но, пошто су доказане прве четири појединачне хипотезе из прве и друге посебне хипотезе, може се закључити да су прва и друга посебна хипотеза скоро у потпуности доказане.

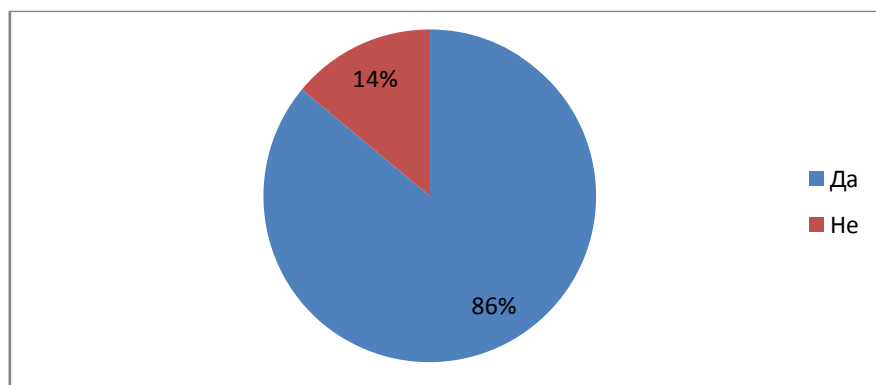
Притом, посебно је интересантно да није потврђена хипотеза о социјалном насиљу. Иако се пошло од претпоставке да је социјално насиље незнатно заступљено и да већина ученика има индиректна искуства о ријетким случајевима социјалног насиља у школи, испоставили се обрнуто, односно да већина средњошколаца доживљава оговарања и трачарења, да су избјегавани или да избјегавају неке школске другове, да су игнорисани или да игноришу колеге, да међусобно добацују, пријете или се омаловажавају.

Такође, иако је потврђена хипотеза о малој заступљености сексуалног насиља, није занемарив податак да око 5% средњошколаца има директно искуство сексуалног насиља.

2.3. Сазнања и искуства средњошколаца у Републици Српској о медијацији

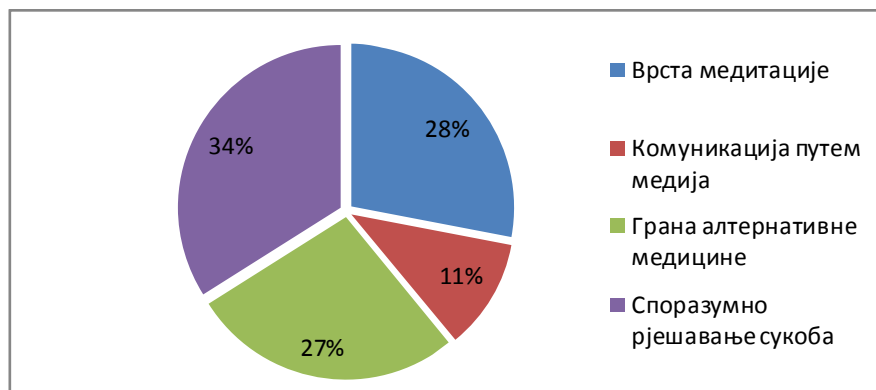
Резултати истраживања нуде сазнања о искуствима ученика средњих школа у Републици Српској о медијацији као ефикасном начину превенције вршњачког насиља. У циљу доказивања треће посебне хипотезе (да средњошколци немају довољно сазнања и искустава о медијацији) провјерене су три појединачне хипотезе, а резултати су приказани у наставку.

Графикон 20. Спознаје средњошколаца о појму медијације

На питање да ли су упознати са појмом медијације, 86% средњошколаца је одговорило потврдно, што је у супротности са полазном претпоставком да немају сазнање о појму медијације. Међутим, одговори на остала питања указали су на недовољно познавање појма медијације.

Графикон 21. Информисаност средњошколаца о медијацији

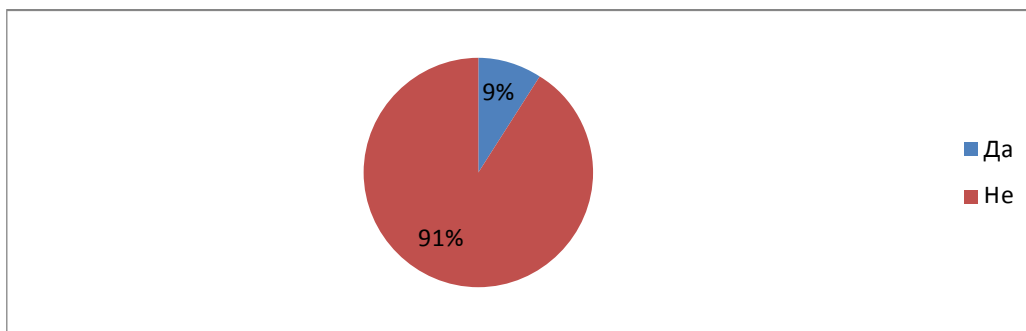

Упитани да објасне шта је медијација, средњошколци су, ипак, показали неразумијевање, будући да 34% препознаје да је ријеч о мирном рјешавању сукоба, њих 28% сматра да је то врста медитације, 27% мисли да је то грана алтернативне медицине, а 11% да је то комуникација путем медија.

На питање ко су главни учесници медијације само 4% испитаника је одговорило да су то стране у сукобу и онај који мири (медијатор).

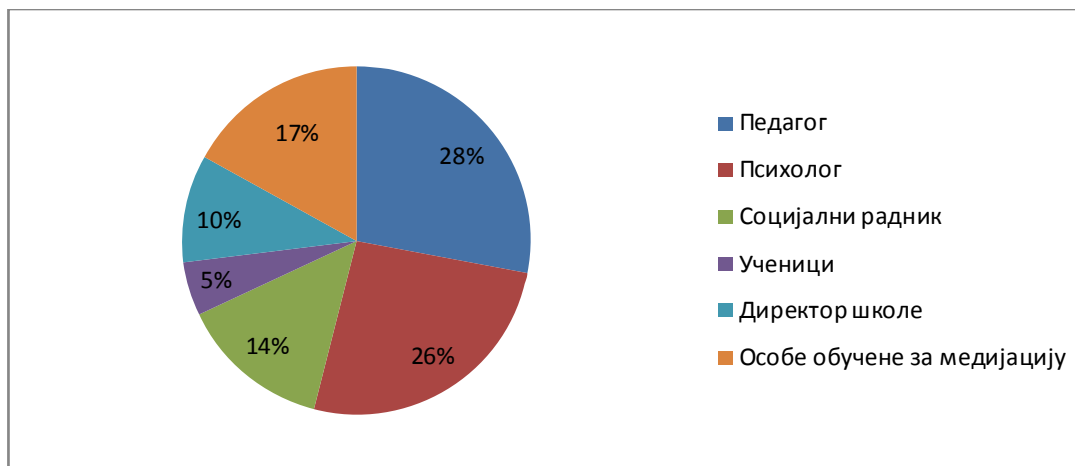
Сљедеће питање било је да ли су ученици упознати с појмом вршњачке медијације.

Графикон 22. Информисаност средњошколаца о вршњачкој медијацији

Тек незнатан број испитаника (9%) потврдио је да има нека сазнања о вршњачкој медијацији.

Графикон 23. Одговори средњошколца о томе ко све може бити медијатор

Одговарајући на питање ко све може бити медијатор, средњошколци су највеће „повјерење“ указали педагозима (28%) и психолозима (26%). Мали број (14%) сматра да социјални радник може имати улогу медијатора. Ово се може објаснити и тиме што је у малом броју школа у Републици Српској запослен социјални радник. Неки ученици (10%) сматрају да је директор најподеснији за улогу медијатора. Позитивна чињеница је што 5%

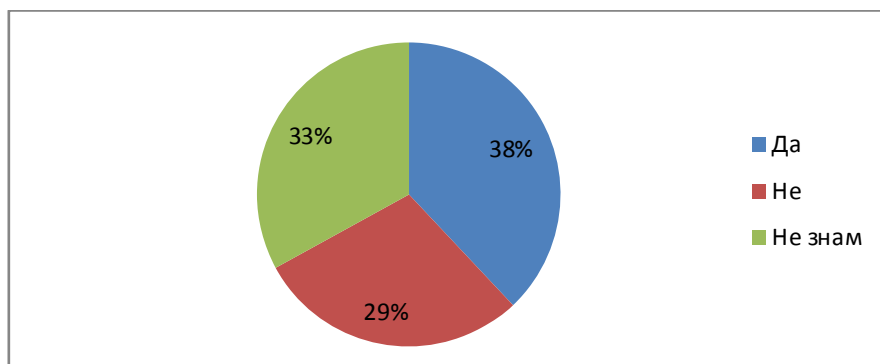
средњошколаца сматра да ученици могу бити медијатори. Ово кореспондира са процентом ученика који су изјавили да познају вршњачку медијацију.

Подаци приказани у овим графиконима говоре о резултатима истраживања који се односе на прву појединачну хипотезу из треће посебне хипотезе. С обзиром на добијене резултате, може се констатовати да, иако је већина изјавила да су чули за медијацију, већина не зна шта је медијација, ко су главни учесници медијације, шта је вршњачка медијација, а немају ни јасну представу о томе коме би требало повјерити улогу медијатора у школи. Стога се може закључити да је доказана прва појединачна хипотеза из треће посебне хипотезе, тј. да већини ученика није познат појам медијације, нити обиљежја медијације као мирног рјешавања сукоба.

У другој појединачној хипотези из треће посебне хипотезе изнесена је тврдња да већина ученика нема искуства едукације из области медијације. Резултати су показали да, заиста, већина анкетираних ученика (94%) није присуствовала на предавањима, семинарима и радионицама о медијацији, нити су се упознали са основним принципима медијације као споразумног начина рјешавања спорова, а 97% анкетираних није чуло за пројекте вршњачке медијације који су реализовани у сусједним земљама (Србија, Хрватска). Према томе, друга појединачна хипотеза из треће посебне хипотезе је потврђена.

Такође, потврђена је и трећа појединачна хипотеза из треће посебне хипотезе, будући да су средњошколци изјавили да немају лично искуство учешћа у медијацији. У вези с тим, треба запазити да су истраживањем биле обухваћене школе у којима се не примјењује медијација, тако да средњошколци нису ни имали прилику да буду у улози вршњачких медијатора и немају лична искустава о овом мирном начину рјешавања сукоба и превенције насилничког понашања.

Графикон 24. Одговори средњошколца о значају медијације у превенцији вршњачког насиља.

Иако одређен проценат средњошколаца (38%) сматра да би примјена медијације у школама допринијела превенцији вршњачког насиља, значајан је податак да 29% ученика средњих школа не види да би медијација могла допринијети превенцији насиља, док 33% њих не зна одговор на ово питање, што свакако указује на то да је потребно организовати едукације у школама о мирним начинима рјешавања сукоба, а међу њима и о медијацији. Оваквим приступом би се дјеловало у правцу превенције насилних понашања.

На основу презентованих резултата истраживања, може се поуздано закључити да је потврђена трећа посебна хипотеза, према којој средњошколци немају довољно сазнања и искустава о медијацији.

На основу укупних резултата закључак је да средњошколци у Републици Српској имају директна или индиректна искуства вршњачког насиља, али немају искуства и знања о медијацији као облику мирног рјешавања сукоба и превенције насиља

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У циљу јасног утврђивања значаја истраживања треба напоменути да било који проблем који је у фокусу истраживања треба да има друштвени и научни значај. У суштини, то произлази из значаја самог проблема, који се манифестује кроз „распрострањеност, трајност дјеловања на укупну ситуацију (Милосављевић, Радосављевић, 2000: 420)“. Проблем на који је усмјерено истраживање у овом раду испуњава овај услов. Његова распрострањеност и дјеловање на укупну друштвену ситуацију могу се аргументовати кроз двије групе чинилаца.

Прва група се односи на чињеницу да су ученици средњих школа изложени директно или индиректно насиљу, односно посједују искуства када је у питању ова негативна друштвена појава, што је само истраживање и доказало. Из тога произлази друга група проблема који се односи на реакцију социјалног рада када је у питању вршњачко насиље, односно реакције које треба предузети стручни тим школе, како би се дјеловало превентивно на вршњачко насиље.

Ригорозани програма превенције вршњачког насиља у школама описује Валдез (Valdez). Он је 1998. обликовао програм кроз учествовање шире заједнице у који су укључени наставници, ученици, директор школе, полиција, родитељи, јавно тужилаштво, сусједство, религијске групе и др. Битно му је оснивање одбора који прате дјецу и њихово похађање школе, а бира се родитељ који ће упознати остале са свим догађајима у школи. Полиција је укључена тако што прати понашање ученика и има право да приведе ученика који не дође у школу. Ученици треба да се придржавају строгих правила за чије непоштовање су предвиђене строге казне. Такође, обавијештени су о томе коме се у полицији могу да се обрате за помоћ и гдје могу одмах да пријаве насилника. Чланови одбора за праћење понашања дјече подучавају ученике у основним и средњим школама, а савјетују и родитеље (Ливазовић, Врањеш, 2012:58, према, www.slideshare.net, преузето 11.11. 2017.).

Пожељно је испунити учениково вријеме када је изван школе, а у овај пројект су били укључени и приватници с радионицама за професионалну оријентацију ученика.

Укључене су и болнице гдје дјеца могу помагати старијим особама, посјећивати болесну дјецу и дружити се с њима.

У склопу превенције требало би испунити квалитетно вријеме дјетета, јер уласком у адолесценцију почињу све више слободног времена проводити с вршњацима, више се доказују у групи својих вршњака, траже свој властити идентитет због чега често експериментирају с различитим средствима зависности, властитим изгледом и начинима понашања, прелазе из дјетета у одрасле и сл. Иако физичким изгледом све више почињу сличити одраслима, психички још увијек нису потпуно зрели и стабилни у овом периоду живота, па би, поред породице, школа и њени запослени требали да преузму активности и разне пројекте у смислу испуњавања слободног времена дјетата, а све с циљем превенције насилничког понашања младих.

Олвеус (Olweus, 1998) предлаже превенцијски програма који предвиђа садржаје освјештености о проблему те предузимање мјера на нивоу школе, разреда и индивидуалном нивоу. Циљ је да се смање потешкоће због насиља у школи, спријечи појава других проблема и постигну бољи односи међу вршњацима у школи, тако што ће се створити претпоставке за боље разумијевање жртава и насилника у школи. Такође, наглашава се нужност описивања проблема насиља у школи и ангажман одраслих. Свака школа прикупља податке путем упитника о приликама у школи, а упитник садржи питања о раширености проблема насилник/жртва, учесталости наставничког реаговања и знању родитеља о том проблему. Мјере на нивоу школе обухватају све ученике, уз покушај смањења насилништва у школи као цјелини. Организују се школски састанци у вези с проблемом насиља, проводи се бољи надзор током одмора, препоручује се уређење дјечјих игралишта, чешћи састанци родитеља и наставника, родитељско дружење, развијање друштвених активности у школи под надзором наставника и телефонски контакти, док се мјере на нивоу разреда односе на све ученике у разреду. Такође, потребно је да се одржавају и редовни разредни састанци на којима се појашњавају разредни прописи против насилништва те похвале и казне, а на часу се играњем улога рјешавају проблеми насилника и жртве. Подстичу се заједничке разредне активности и сарадничко учење, а на индивидуалном плану код појединих ученика проводе се мјере којима се настоји промијенити њихово понашање, било да су у улози жртве или насилника (www.slideshare.net, преузето 11.11. 2017.).

Младима треба помоћи у позитивном испуњавању слободног времена, јер креативно осмишљено слободно вријеме пружа низ могућности за развој потенцијала младих те утиче на јачање самопоуздања и стварање позитивне слике о себи. Развијањем и усвајањем знања, става и навика продуктивног провођења слободног времена развија се култура његовог провођења као трајне димензије човјекова живота.

Претпоставка је била да ће резултати истраживања овог рада указати на негативна искуства средњошколаца када се говори о вршњачком насиљу, али исто тако, показати да су средњошколци недовољно упознати са појмом медијације. Ова претпоставка је потврђена јер су средњошколци у Републици Српској директно или индиректно изложени вршњачком насиљу (у свим његовим облицима).

Када говоримо о психичком насиљу најизраженији вид овог насиља су пријетећи погледи гдје је 91% средњошколаца изјавило да је било жртва ове врсте насиља. Код физичког насиља је то гурање (56%), а код сексуалног насиља већина анкетираних има индиректна искуства о овој врсти насиља (да ли као посматрач или је чуо/ла о томе).

Када анализирамо резултате истраживања о насиљу у савременим технологијама, чак 43% средњошколаца је изјавило да је било жртва пријетње од изношења личних података на интернет или друштвене мреже од старне својих вршњака, што је свакако забрињавајући податак и отвара простор за даља истраживања овог феномена. Код социјалног насиља натполовична већина испитаника има директно искуство социјалног насиља.

Истраживање је показало и да је, упркос чињеници да је отежана практична примјена медијације, она се донекле препознаје као погодан облик мирног рјешавања сукоба и својеврстан облик превенције вршњачког насиља.

Значајни су резултати истраживања, које је 2010. године објавио Омбудсман за дјецу РС у вези са примјеном Протокола о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему Републике Српске. Од 55 испитаних средњих школа, 64% је пријавило случајеве вршњачког насиља. Кад су у питању облици вршњачког насиља у средњим школама, најчешће се дешава физичко насиље (83%), нешто мање психичко насиље (74%), а врло ријетко сексуално насиље (евидентан је само један случај). Очигледно, у школама се дешавају различити облици насиља, с тим да је психичко насиље заступљеније у средњим школама. И ово истраживање је потврдило да

су поједине врсте психичког насиља изузетно заступљене међу ученицима средњих школа у Републици Српској, што се може објаснити одрастањем и избором мање видног насиља (Омбудсман за дјецу РС, 2010).

Вршњачко насиље је облик злостављања и антисоцијалног понашања који погађа све друштвене и географске средине. Насилништво и злостављање у школи је проблем у цијелом свијету и негативно утиче на школску климу и право ученика на учење, али свакако да утиче и на цијелокупан развој дјетета. Вршњачко насиље је веома узнемирујуће искуство за жртву, а такво искуство оставља посљедице и годинама након што је проживљено. Чињење вршњачког насиља индицира краткотрајне или дуготрајне психолошке потешкоћа и поремећаје, као што су поремећаји расположења, анксиозност и проблеми у понашању, немогућност концентрације и проблеми у учењу. То изискује обвезну процјену дјеце која су изложена насилном понашању, дјеце која су починитељи насиља.

Резултати истраживања су понудили сазнања о искуствима ученика средњих школа по питању вршњачког насиља, као и њиховим искуствима и сазнањима о медијацији као ефикасном начину превенције вршњачког насиља. Истраживање може бити полазни основ за будућа научна истраживања, као и за активности које имају за циљ увођење медијације у систем средњошколског образовања. Поред тога, у раду су приказани и примјери конкретних радионица које се могу примјењивати у раду са ученицима на превенцији вршњачког насиља.

Стручњаци различитих профила, прије свега социјални радници, психолози и педагози, који раде с дјецом у школама требало би да буду опрезни при уочавању могућих знакова насилног понашања код дјеце и младих. Потребно је проводити и квалитетна истраживања на тему вршњачког насиља, посебно на нашим просторима, с обзиром на скромна истраживања у овој области.

Потребно је проводити тренинге и континуиране едукације о карактеристикама вршњачког насиља, краткорочним и дугорочним посљедицама те облицима интервенција које су ефикасне за превенцију и смањење вршњачког насиља, прије свега о медијацији, а у које би били укључени наставници, родитељи, а и шира друштвена заједница. Осим тога, требало би радити на подизању јавне свијести о вршњачком насиљу и посљедицама вршњачког насиља кроз различите облике јавних кампања.

Савремена тенденција друштвених наука уопште јесте њихово повезивање са друштвеном реалношћу. Другим ријечима, истраживања у области друштвених наука имају задатак да одговоре на актуелне друштвене проблеме и утичу на позитивне друштвене промјене. Овај задатак је посебно изражен у науци социјалног рада, која је по својој суштини апликативна. Због тога, посебан научни значај истраживања произлази из настојања да оно буде примјењиво у пракси, односно тежња и настојање да се сазнања из области медијације користе у превенцији вршњачког насиља.

V ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

УПИТНИК

Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској

Драги ученици,

Молим вас да на наведена питања одговарате искрено, јер ћете на тај начин омогућити боље разумијевање и откривање стварне ситуације када су у питању вршњачко насиље и примјена медијације у школама. Попуњавате заокруживањем слова испред одговора који изражава ваше мишљење. Анкета је анонимна, а за попуњавање је потребно око 15 минута.

ОПШТИ ПОДАЦИ

ПОЛ

- а) мушки
- б) женски

РАЗРЕД

- а) I
- б) II
- в) III
- г) IV

ЖИВИМ:

- а) у градском подручју
- б) у приградском подручју
- в) у сеоском подручју

Школа коју похађам се налази на:

- а) бањалучком подручју
- б) приједорском подручју
- в) добојском подручју
- г) бијељинском подручју

д) требињском подручју

I ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ ПСИХИЧКОГ НАСИЉА

Којим од наведених облика психичког насилља си био/ла изложен/а, гдје и на који начин?

1. Крађа

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилацв) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

2. Пријетећи погледи

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам, г) чуо/ла сам о томе

3. Праћење

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилацв) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о том

4. Оштећивање имовине

- а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о том

5. Неки други вид психичког насиља (наведи који) _____

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о том

6. Нисам био/ла изложен/а психичком насиљу

II ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ ФИЗИЧКОГ/ ТЈЕЛЕСНОГ НАСИЉА

Којим од наведених облика физичког насиља си био/ла изложен/а и гдје?

1. Ударци

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о том

2. Гурање

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла само о томе

3. Рушење

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о том

4. Неки други вид физичког насиља (наведи који) _____

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам, г) чуо/ла сам о томе

5. Немам искуство физичког насиља

III ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ СЕКСУАЛНОГ НАСИЉА

Којим од наведених облика сексуалног насиља си био/ла изложен/а, гдје и на који начин?

1. Сексуални коментари и приједлози

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

2. Нежељени физички додири

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

3. Присилјавање на гледање сексуалних садржаја

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

4. Неки други вид сексуалног насиља (наведи који) _____

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

5. Немам искуство сексуалног насиља

IV ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ НАСИЉА У САВРЕМЕНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА

Којим од наведених облика насиља у савременим технологијама си био/ла изложен/а и гдје?

1. Пријетеће поруке послате путем телефона или интернета

- а) у учионици
- б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам, г) чуо/ла сам о томе

2. Прогањање путем друштвених мрежа, СМС порука и других савремених средстава комуникације

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

3. Пријетња изношењем личних или породичних података на интернет, друштвене мреже и друга средства комуникације

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам, г) чуо/ла сам о томе

4. Неки други вид насиља у савременим технологијама (наведи који): _____

а) у учионици

б) у школском дворишту

в) у школском тоалету

г) у школском ходнику

д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

5. Немам искуство насиља у савременим технологијама

V ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ СОЦИЈАЛНОГ НАСИЉА

Којим од наведених облика социјалног насиља си био/ла изложен/а и гдје?

1. Оговарање и трачарење

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

2. Избјегавање

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

3. Игнорисање

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

4. Добацивање

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

5. Пријетње

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

6. Омаловажавање

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам г) чуо/ла сам о томе

7. Неки други вид социјалног насиља (наведи који) _____

- а) у учионици
- б) у школском дворишту
- в) у школском тоалету
- г) у школском ходнику
- д) на неком другом мјесту у школи (наведи гдје): _____

а) био/ла сам жртва б) био/ла сам починилац в) посматрао/ла сам, г) чуо/ла сам о томе

8. Немам искуство социјалог насиља

VI ПОДАЦИ О ИСКУСТВУ МЕДИЈАЦИЈЕ

1. Да ли си икад чуо/ла за појам медијације?

- а) да
- б) не

2. По твом мишљењу, медијација је:

- а) врста медитације
- б) комуникација путем медија
- в) грана алтернативне медицине
- г) споразумно рјешавање сукоба

3. На шта вас асоцира ријеч мирење?

- а) на позитиван исход
- б) на период после свађе, временски процес у које двије супротстављене стране проналазе заједничко рјешење
- в) на рјешавање сукоба и компромис
- г) на мир

4. Ко су главни учесници медијације? Наведи.

---

5. Да ли ти је познат појам вршњачке медијације?

- а) да
- б) не

6. Шта је за тебе вршњачка медијација?

---

7. Да ли си икада присуствовао/ла на предавањима, семинарима или радионицама на тему медијације?

- 1. да

- а) на семинарима
- б) на предавањима
- в) на радионицама
- 2. не

8. Да ли си чуо/ла за пројекте вршњачке медијације који су реализовани у сусједним земљама (Србија, Хрватска)?

- а) да
- б) не

9. У школи, ко све може бити медијатор?(Могуће заокружити више одговора).

- а) педагог
- б) психолог
- в) социјални радник
- г) ученици
- д) директор школе
- ђ) неко други (наведи ко): _____

10. Да ли си у случајевима насиља био/ла укључен/а у процес медијације?

- а) да
- б) не

11. Да ли се медијације примјењује у твојој школи?

- а) да
- б) не
- в) не знам

12. Да ли би примјена медијације, као начина посредовања и мирења, допринијела превенцији насиља међу ученицима у школама?

- а) да
- б) не
- в) не знам

Хвала на сарадњи!

ПРИЛОГ 2

РАДИОНИЦЕ О НЕНАСИЉУ И МЕДИЈАЦИЈИ

Прва радионица:

РАЗЛИЧИТИ НАЧИНИ РЕАГОВАЊА НА СУКОБ

Потребан материјал: папир, фломастери, маркери.

Вријеме трајања радионице: 90 минута

Животињска фантазија. Дјеца затворе очи, обратe пажњу на своје дисање, опусте се и покушају визуализирати оно што водитељ прича.

„Замислите се у облику неке животиње. Како изгледа та животиња у чијем сте облику? Обратите пажњу на околинy у којој се налазите. Како се крећете? Што вас окружује? Сада замислите особу с којом сте у неком сукобу, такођер у облику животиње?... Та животиња вам се сада приближава... што чините? Шта се догодило? Сада отворите полако очи, опет смо овдје, у соби."

Разговор у кругу

- У облику које животиње сте се замислили?
- Која друга животиња је ступила на сцену?
- Шта је учинила?
- Како сте ви реагирали на њезин долазак?
- Како се осјећате поводом онога што се догодило?
- Јесте ли задовољни оним што сте учинили?

Док дјеца описују своје замишљене слике, водитељ биљежи на плочи различите начине њихова реагирања под 2 наслова, на примјер:

ИЗБЈЕГАВАЊЕ СУКОБА	СУОЧАВАЊЕ С ПРОТИВНИКОМ
бијег	поздрављање
скривање	заједничка игра
игнорисање	уништавање противника
тучњава	напад
	жртвовање

Након тога можемо поразговарати о основним типовима или стиливима опхођења са сукобом. Дјеца могу сама одабрати симболе (животиње) за поједини стил: прилагођавање, компромис, избјегавање, итд. На крају дајемо највише простора разговору о сарадњи, позицији у којој су обје стране побједници.

Конфликтни стилови:

Надметање, притисак и отворено сукобљавање се одобравају у сљедећим ситуацијама:

- У хитним ситуацијама.
- Кад сте сигурни да сте у праву и кад вам је битније доказати да сте у праву него сачувати добре односе.
- Кад је проблем безначајан и другима није битно о чему се ради

А неприхватљиви су:

- Кад се није нити покушало са примјеном сурадње.
- Кад је сурадња од сваке стране битна.
- Кад се ове три методе користе рутински за готово сваки проблем.
- Кад се непотребно умањује самопоштовање код других укључених у конфликтну ситуацију.

Сарадња и кооперативност се одобрава у сљедећим ситуацијама:

- Кад јесу проблеми битни, али исто тако и кад је битно сачувати добре односе међу свим странама.
- Кад је кооперација веома битна.
- Кад је битно доћи до креативног рјешења.
- Кад постоји оправдана нада да ће рјешење до ког се дође овим стилем да задовољи све стране.

А неприхватљиви су:

- Кад нема довољно времена.
- Кад проблеми нису од великог значаја.
- Кад сте претрпани материјалом који треба да се разматра да би се дошло до рјешења.
- Кад су циљеви друге особе укључене у сукоб очито погрешни.

Компромис се одобрава:

- Кад је сурадња битна, али ју је тешко примјенити због ограниченог времена и недостатка података.
- Када ће доћи до неког рјешења, чак ако и није најбоље могуће, боље но остати без рјешења.
- Кад би се инсистирање на сурадњи погрешно схватило, или сматрало наметањем.

А неприхватљив је:

- Кад је веома битно да се нађе што је могуће креативније рјешење.
- Кад не можете прихватити посљедице овог рјешења.

Избјегавање/повлачење је прихватљиво:

- Кад је проблем од мање важности.
- Кад је однос између странки безначајан.
- Кад нема довољно времена, а одлука није од велике важности.
- Кад немате много утицаја, али још увијек желите да се барем некако супроставите свом супарнику.

А неприхватљиво је:

- Кад вам је стало и до односа између странки и кад је проблем битан за вас.
- Кад се овај модел најчешће користи.
- Кад би посљедица употребе овог стила била негативна осјећања с друге стране.
- Ако би због оваког вашег понашања друга страна дошла лакше до свог циља.

Излажење у сусрет је прихватљиво:

- Кад вам заиста није стало до проблема.
- Кад немате никаквог утицаја, али исто тако немате намјеру да се супроставите супарнику.

А неприхватљиво је:

- Кад ће овакво ваше понашање да изазове презир.
- Кад је уобичајена пракса да се овај модел користи са циљем да вас људи прихвате (Резултат овога јесте депресија и недостатак самопоуздања).
- Кад друга страна жели да оствари сарадњу, и због вашег излажења у сусрет чини се да они намећу своје рјешење.

Друга радионица: ПОМОЗИТЕ МИ ДА РИЈЕШИМ ПРОБЛЕМ

Потребан материјал: папири, фломастери, маркери.

Вријеме трајања: 90 минута

Упутство учесницима:

- Десном руком, обрисном линијом, оцртати лијеву руку (раширених прстију у облику лепезе).
- У средишту (длана) уписати један свој ("горући") проблем.
- Све обресе руку са проблемима изложити на пано.
- Сви треба пажљиво да прочитају изложене проблеме.
- Свако се одлучи коме ће помоћи.
- На обрис једног прста написати приложено "рјешење" за дотични проблем.
- Треба попунити све "прсте".
- Након што су сви проблеми добили по пет рјешења, сваки учесник узме папир са својим "дланом".
- Сваки учесник у групи дискутује на који начин он сад види свој проблем и осјећања која су се јавила током рада у радионици.

ЛИТЕРАТУРА

- Арвај, Н., Бужинкић, Е., Ђорђевић, И. (2010). *Водич кроз медијацију за ученике и ученице*, Чаковец: Мрежа младих Хрватске.
- Башић, Ј. (2009). Теорије превенције: превенција поремећаја у понашању и ризичних понашања дјете и младих. Загреб: Школска књига.
- Бергер, П., Келлнер, Х. (1991). *Социологија у новом кључу*. Ниш: Градина.
- Билић, В. (2003). *Насиље међу дјецом*. Загреб: Министарство просвјете и спорта и Поликлиника за заштиту дјете Града Загреба.
- Билић, В., Буљан Фландер, Г., Хрпка, Х. (2012). *Насиље над дјецом и међу дјецом*. Загреб: Наклада Слап.
- Димитријевић, С. (2005). *Социологија*. Ниш.
- Цолоросо, Б. (2004). *Насилник, жртва и проматрач*. Загреб: БИОС.
- Цамоња Игњатовић, Т., Жегарац, Н. (2006). *Медијација: Концепти и контексти*, Београд: Центар за примјењену психологију.
- Ђорђевић, Ж., Врачар, М. (2006). *Вршњачка медијација у школи: Програм ненасилног решавања конфликта*. Београд.
- Гавриловић А., Шућур-Јањетовић В., (2014). Социјални рад у васпитно-образовним установа, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци Факултет политичких наука.
- Галоња, А., Видовић, С. (2005). *Медијација у школама: Изазови конфликт*, Београд: Дедрапласт.
- Големан, Д. (2012). *Социјална интелигенција*. Београд.
- Gossen, D.C. (1994). *Реституција: Преобразба школске дисциплине*. Загреб: Алинеја.
- Група аутора (2012). *Примјена медијације у Србији: Достигнућа и изазови*. Београд: Партнери за демократске промјене Србије.
- Исић, У. (2010). *Вршњачка медијација, Водич за педагоге и психологе*. Сарајево: ОСЦЕ.
- Карловић, А., Шимић, А., Пијаца- Плавшић, Е. (2014). *Од срца до срца: Комуникацијски модели као алат у медијацији*. Загреб: Форум за слободу одгоја.

- Ковачевић, Б. (1999). *Агресија и насиље*. Београд: Правни факултет.
- Ковачевић, Б. (2005). *Насиље и дјеца*. Београд: Правни факултет.
- Ковачевић, Б., Перић, Р. (2009). *Социјална патологија*. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека.
- Коковић, Д. (2000). *Култура и умјетност*. Нови Сад: Академија умјетности.
- Козер, Л. (2007). *Функције друштвеног сукоба*. Нови Сад: Mediterran Publishing.
- Кризманић, М., Колесарић, Б. (2005). *Толеранција у свакидашњем животу*. Загреб: Наклада Слап.
- Кризманић, М. (2009). *Живот са различитима, Колико се познајемо и разумијемо*. Загреб: Профил.
- Кукић, С., Маркић, Б. (2006) *Методологија друштвених знаности*. Мостар: Економски факултет.
- Лакићевић, М. Кнежић, Б. (2011). *Истраживање у социјалној политици и социјалном раду*. Београд: Чигоја штампа.
- Маринковић, Д. (2006). *Конструкција социјалне реалности у социологији*. Нови Сад: Прометеј.
- Marshall В. Rosenberg(2006). *Ненасилна комуникација: језик живота*. Осиек: Центар за мир, ненасиље и људска права.
- Миковић, М. (2006). *Хисторија социјалног рада и образовања социјалних радника у БиХ*, Факултет политичких наука. Сарајево.
- Миленковић, Д. (2010). *Водич кроз закон о забрани дискриминације: Приручник за социјалне раднике*. Хелсиншки одбор за људска права. Београд.
- Миливојевић, З. (2010). *Емоције, Психотерапија и разумијевање емоција*. Загреб: Мозаик књига.
- Миловановић, М. (1998). *Подручја социјалног рада*, Београд.
- Миловановић, М., Крговић, Т. (1998). *Подручја социјалног рада*. Београд.
- Милосављевић, М. (2013). *Социјална истраживања*. Београд: Службени гласник.
- Милосављевић, М. (1998). *Насиље над дјецом*. Београд: Факултет политичких наука.

- Милосављевић, М. (2009). *Основе науке социјалног рада*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Милосављевић, С., Радосављевић, И. (2003). *Основи методологије политичких наука*. Београд: Службени гласник.
- Мишковић, М. (2003). *Социологија*. Београд: Службени гласник.
- Младеновић, М. (1980), *Социјална политика и породица*. Београд: Савремена администрација.
- Недимовић, Т. (2010). *Дечије схватање вршњачког насиља*. Књига резимеа са 58. Научно – стручног скупа психолога Србије „Здрав појединац – здраво друштво“ Златибор.
- Омбудсман за дјецу. (2010). *Вршњачко насиље у образовном систему: Примјена Протокола о поступању у случајевима насиља међу дјецом и младима у образовном систему*. Бања Лука.
- Остојић, Е., Бабовић, Н., Сењак, М., Појскић, М. (2001). *Приручник за помагаче и помагачице који раде са жртвама и преживјелима насиља*. Зеница: Медика-Инфотека.
- Петровић, Ј. (2014). *Медијација у социјалном раду*, скрипта са предавања, Бања Лука, Факултет политичких наука.
- Петровић, Ј. (2012). *Психотерапијске основе психосоцијалног рада*, скрипта, Факултет политичких наука. Бања Лука.
- Петровић, Ј., Шућур - Јањетовић, В. (2014). *Медијација у социјалном раду у функцији превазилажења вршњачког насиља*. Факултет политичких наука. Бања Лука.
- Петровић, Н., Бабић, М., Хоџић, Џ, и др. (2011). *Зборник радова: Траума и помирење*. ХКО,, Крух Св. Анге“ Траума центар. Сарајево.
- Пеурача, Б., Тершелић, В. (2004). *Медијација: Посредовање у сукобима за упорне*. Београд: Центар за мир, ненасиље и људска права.
- Поповић, Д. (2009). *Насиље у школама*. Београд: Институт за психологију.
- Поповић, Г. (2008). *Насилничко понашање међу младима*. Темпо: Ђаково.
- Поповић – Ћитић, Б., Жунјић – Павловић, В. (2005). *Превенција преступништва деце и омладине*. Београд: МПИСРХ и ПДС.

- Ријавец, М., Миљковић, Д. (2002). *Како рјешавати конфликте?* Карловац: ИЕП, Едиција Обелиск.
- Tatalović Vorkapić, S. Vlah, N. Mejovšek, M. Stavovi prema obrascima ponašanja adolescenata u socijalnim sukobima. *Suvremena psihologija* 15 (2012), 2, 141-156
- Тешовић, М. (2006). *Насиље у породици*. Београд: Правни факултет.
- Томић, З. (2014). *Разумевање и неспоразуми*. Београд: Чигоја штампа
- Трикић, З., Коруга, Д. (2003) *Врињачка медијација- од свађе слађе*, Уред њемачке агенције за техничку сарадњу, Београд.
- Uvodić-Vranić, Lj. (2007). *Како се помирити? Са самим собом, с другима, с младима*. Примери из праксе. Загреб: Алинеја.
- Uvodić Vranić, Lj. (2008). *Како се добро посвадати*. Загреб: Профил international d.o.o.
- Uzelac, M. (2000). *За свемире, Раднице миroljubivog рјешавања sukoba за основну и средњу школу*, Загреб: Мали корак.
- Uzelac, S. (2007). *Основе социјалне педагогике*. Загреб: Школска књига.
- Uzelac, S., Бујишић, Г. (2014). *Основе социјалне конфликтологије*. Запрешић: veleučilište Baltazar.
- Видановић, И. (2001). *Појединац и породица – методе, технике и вјештине социјалног рада*. Београд: НИЦ.
- Видановић, И. (2006). *Речник социјалног рада*, Београд.
- Видановић, И. (2008). *Терапијски модели социјалног рада*, Београд.
- Видојевић, З. (2015). *Порази и алтернативе: Претња пустоши и етика отпора*. Београд: Завод за уџбенике.
- Зечевић, И. (2010). *Приручник – Програм превенције врињачког насиља у школама*. Бања Лука: Здравје да сте.
- Жегарац, Н. (2015). *Од проблема до прилика у вођењу случаја*, Приручник за практичаре. Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Центар за истраживања у социјалној политици и социјалном раду.
- Жижек, С. (2008). *О насиљу*. Загреб: Наклада Љевак.

Закони и друга међународна и домаћа правна акт

- Кодекс медијаторске етике, од 27.02.2006.
- Конвенција о правима дјетета, *Генерална скупштина УН*, од 20.11.1989.
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, *Генерална скупштина УН*, од 16.12.1966.
- Правилник о програму обуке за медијаторе, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 26.02.2006.
- Правилник о листи медијатора, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Правилник о упућивању на медијацију, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Правилник о регистру медијатора, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Правилник о награди и накнади трошкова медијације, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Правилник о дисциплинској одговорности медијатора, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Правилник о одговорности медијатора за штету причињену у току обављања послова медијације, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, од 27.02.2006.
- Протокол о поступању у случајевима вршњачког насиља међу дјецом и младима у образовном систему, (2008), Министарство просвјете и културе РС, Министарство здравља и социјалне заштите РС и Министарство унутрашњих послова РС, Бања Лука.
- Универзална декларација о људским правима, *Генерална скупштина УН*, од 10.12.1948.
- Закон о средњем образовању и васпитању (Сл. Гласник РС, број: 74/08, 106/09, 104/11).
- Закон о поступку медијације, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 76/04.

- Закон о преносу послова медијације на удружење медијатора, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 201/05.

Интернет странице

Удружење медијатора Босне и Херцеговине www.umbih.ba

www.glassrpske.com

www.hayat.ba

www.novimagazin.rs

www.hrcak.srce.hr

www.slideshare.net

БИОГРАФИЈА

Маја Кременовић Катић је рођена 17.10.1988. године у Бањој Луци. Основну школу „Алекса Шантић“ и средњу Угоститељско - трговинско - туристичку школу (смјер туристички техничар) завршила у Бањој Луци. На Факултету политичких наука, на одсјеку за социјални рад стекла звање - дипломирани социјални радник 2011. године. Факултет завршила као студент генерације, за коју је добила и плакету Декана факултета.

Током средње школе и факултета волонтирала је у бројним установама и организацијама прикупљајући радно искуство. Била је волонтер у Дјечијем дому, Рада Врањешевих и Заводу за физикалну медицину и рехабилитацију „др Мирослав Зотовић“ гдје је организовала и радила са дјецом различитог узраста. Била је волонтер и практикант у Центру „Заштити ме“, волонтер у Центру за животну средину, као и у Удружењу грађана „Мрвица“, гдје је радила са дјецом узраста од 3 до 6 година, на унапређењу њиховог слободног времена.

По завршетку факултета запошљава се као администратор у Центру за стране језике и савремену комуникацију „Диалогос“ гдје обављање административне и финансијске послове. Од фебруара до септембра 2013. године била је ангажована у Омладинском комуникативном центру у Бањој Луци, као асистент на пројекту „Изабери школу - изабери будућност“ који је имао за циљ унапређење професионалне оријентације код ученика основне школе, као и едукацију стручног тима школе.

Од септембра 2013. године запослена је у Омладинском комуникативном центру као асистент програма изградње мира и развоја демократије у оквиру различитих пројеката. Ради са средњошколцима на унапређењу и развоју савјета/вијећа учника и омладинског активизма на подручју читаве Босне и Херцеговине.

Бројне су едукације, тренинзи и семинари на којима је учествовала. Од осталих знања и вјештина посједује: знање енглеског језика (говор и писање Б2 ниво), рад на рачунару (MS - office пакет, интернет), возачка дозвола Б категорије.

Универзитет у Бањој Луци

Факултет политичких наука

Комисија за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА	
ПРИМЉЕНО:	16. 01. 2018
	42 / 18

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Предмет: Извјештај о оцјени завршног рада на другом циклусу Студијског програма
социјални рад кандидаткиње Маје Кременовић

Наставно-научно вијеће Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци је 19.10.2017. на 91. сједници донијело одлуку број 08/3.1302-7/17pд којом је именовало Комисију за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу студијског програма Социјални рад кандидаткиње Маје Кременовић под називом „Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској“, у сљедећем саставу:

1. Проф. др Весна Шућур Јањетовић, ванредни професор, ужа научна област теорије и методологија социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, председник;
2. Доц. др Драгана Шћеповић, доцент, ужа научна област посебна подручја социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан;
3. Проф. др Јагода Петровић, ванредни професор, ужа научна област теорије и методологија социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан ментор.

Након што је прегледала и детаљно анализирала завршни рад Маје Кременовић, Комисија подноси Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађеног завршног рада на другом циклусу студија под називом
Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца
у Републици Српској

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ

Кандидаткиња Маја Кременовић рођена је 17.10.1988. године. Завршила је 2004. године Основну школу Алекса Шантић у Бањалуци, а 2007. године Угоститељско-трговинско-туристичку школу, такође у Бањалуци, стекавши звање туристички техничар. На Студијском програму Социјални рад Факултета политичких наука Универзитета у Бањалуци дипломирала је 2011. године и стекла звање - дипломирани социјални радник.

Неформално образовање употпунила је на сљедећи начин: практичан рад и похађање Радионице „Ситуационо тестирања у процесу доказивања дискриминације“, Коалиција организација цивилног друштва против дискриминације – Једнакост за све, Бања Лука, 2017; едукација „Траума у процесу помирења ИИ“, Траума центар Сарајево, 2016. године; едукација „Интегрирани приступ у превенцији и третману насиља над дјецом кроз едукацију стручњака, Хрватска удруга социјалних радника, Загреб, 2016; едукација „Траума у процесу помирења 2“, Траума центар Сарајево, 2015; тренинг „Од идеје до пројекта - како нааписати квалитетан пројектни приједлог“, ЦПЦД, Бања Лука, 2014; тренинг „Писање пројектног приједлога 1“ ЦПЦД, Сарајево, 2013; едукација о грађанском активизму, Центар за животну средину, Бања Лука, 2012; едукација „Квалитет социјалног рада у Босни и Херцеговини, улога и значај супервизије и менаџмента“ Факултет политичких наука Универзитета у Сарајеву, Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци и Факултета друштвених наука Универзитета у Гетеборгу, Неум, 2009; едукација о развоју Савјета ученика, Омладински комуникативни центар, Бања Лука, 2006; тренинг „Омладинска партиципација“, Омладински комуникативни центар, Бања Лука, 2005; едукација за вршњачког едукатора о волонтеризму у оквиру пројекта „Развој волонтеризма међу младима“, Омладински комуникативни центар, Бања Лука, 2004.

Радно искуство стицала је кроз сљедеће активности: од септембра 2013. је асистент програма развоја мира и демократије у оквиру различитих пројеката; учесник пројекта „Иновативна иницијатива за одрживост Мрежа савјета/вијећа ученика“; учесник пројекта „Промовисање учешћа средњошколаца у демократским реформама“ - Европска унија; учесник пројекта „Промовисање грађанског учешћа младих“ – НЕД; рад са средњошколцима на унапређењу и развоју савјета/вијећа учника и омладинског активизма на подручју Босне и Херцеговине у организацији Омладинског

комуникативног центра Бања Лука; од фебруара 2013. до септембра 2013. као асистент на пројекту „Изабери школу – изабери будућност“ Омладинског комуникативног центра Бања Лука, обављала је директну кореспонденцију, организацију догађаја за учеснике пројекта и вођење пројектне документације; од јуна 2012. до јула 2013. је као администратор у Центру за стране језике и савремену комуникацију „Диалогос“ Бања Лука обављала административне и финансијске послове; током 2012. године је била волонтер Центра за животну средину из Бањалуке и учествовала у анкетирању грађана; током 2010. године била је оператер у фирми М:ТЕЛ Бања Лука; у периоду 2009-2010. била је волонтер у Удружењу грађана „Мрвица“ из Бањалуке, гдје је кроз тимски рад са дјецом узраста 3-6 година радила на унапређењу слободног времена дјете; током 2009. године била је анкетар у Дому здравља, Бања Лука; током 2008. године је била сарадник за обављање административних послова у Агенцији за односе с јавношћу „Prime communications“, Бања Лука; у 2007. години обавила је редовну праксу у току студирања у Центру „Заштити ме“ Бања Лука, гдје се упознала са пословима социјалног радника, а исте године је у Заводу за физикалну медицину и рехабилитацију „Др Мирослав Зотовић“ као волонтер организовала и рад са дјецом; у периоду 2005-2007. била је волонтер у Дјечијем дому „Рада Врањешевић“ Бања Лука, гдје је организовала активности са дјецом и учествовала у хуманитарно-волонтерској акцији „Један слаткиш – једно дијете“.

Зна енглески језика (говор и писање Б2 ниво); познаје рад на рачунару (MS - office пакет, интернет) и посједује возачку дозволу Б категорије.

У професионалном ангажману показала је организационе способности, спремност на рад у тиму, одговорност, упорност, љубазност и флексибилност.

Увод

Завршни рад на другом циклусу студијског програма социјални рад, под називом *Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској* има 70 страница, не рачунајући садржај, апстракте, прилоге и списак литературе.

Четири главне цјелине су Увод, Теоријски дио, Емпиријски дио и Закључна разматрања.

Теоријски дио садржи два поглавља: поглавље Теоријски оквир за обраду теме, са потпоглављима Теоријско поимање насиља, Теорије сукоба и конфликтни стилови,

Теорије акције и интеракционизам, Социјални рад и медијација и Социјални рад у школи, те поглавље Дефинисање основних појмова, са потпоглављима Појам вршњачког насиља, Појам медијације и Вршњачка медијација

Емпиријски дио садржи поглавље Начин истраживања са потпоглављима Предмет, циљеви и задаци истраживања, Хипотетички оквир истраживања, Методе и инструменти истраживања и поглавље Резултати истраживања са потпоглављима Структура испитаника, Искуства средњошколаца у Републици Српској о директној и индиректној изложености вршњачком насиљу и Сазнања и искуства средњошколаца у Републици Српској о медијацији. У другом поглављу су табеларно и графички приказани резултати емпиријског истраживања у складу са постављеним хипотезама, те су дати коментари у вези са њиховим доказивањем.

У четвртм дијелу, под називом Закључна разматрања, кандидаткиња сумира резултате истраживања, реферирајући се на резултате претходних истраживања, те износи препоруке за предупређење и смањење вршњачког насиља у средњим школама, укључујући примјену медијације.

Предмет истраживања

Предмет истраживања су искустава средњошколаца као учесника и посматрача вршњачког насиља, као и њихова сазнања и искуства о медијација као начину мирног рјешавања сукоба и превенцији вршњачког насиља.

У теоријском дијелу рада изнесена су релевантна научна сазнања о проблему насиља, сукобима, конфликтним стиливима, теоријама акције и интеракционизам, медијацији и социјалном раду у школи.

У емпиријском дијелу постављен је глобални истраживачки задатак - стицање увида у искуства средњошколаца када је у питању директна и индиректна изложеност вршњачком насиљу.

Из овога су изведени посебни задаци истраживања на основу којих је урађен хипотетички оквир.

Хипотетички оквир рада

На основу операционалног одређења предмета истраживања, дефинисане су хипотезе истраживања. Из генералне хипотезе изведене су три посебне и 13 појединачних хипотеза са припадајућим индикаторима.

Генерална хипотеза гласи: „Средњошколци у Републици Српској имају директна или индиректна искуства вршњачког насиља, али немају искуства и знања о медијацији као облику мирног рјешавања сукоба и превенције насиља.“

I Посебна хипотеза гласи: „Средњошколци у Републици Српској су директно изложени вршњачком насиљу.“ Ова хипотеза је разрађена кроз пет посебних хипотеза са припадајућим индикаторима.

II Посебна хипотеза гласи: „Већина средњошколаца има искуства индиректне изложености вршњачком насиљу.“ Ова хипотеза је разрађена кроз пет посебних хипотеза са припадајућим индикаторима.

III Посебна хипотеза гласи: „Средњошколци немају довољно сазнања и искустава о медијацији.“ Ова хипотеза је разрађена кроз три појединачне хипотезе са припадајућим индикаторима

Методолошки оквир рада

Када је ријеч о основним и општим научним методама, у раду су превасходно кориштене методе индукције и дедукције, методе научне анализе и синтезе, а примијењена је и статистичка метода у фази прикупљања и разврставања података, те у фази обраде података.

За доказивање појединачних, посебних и генералне хипотезе кориштена је метода анализе садржаја докумената и метода испитивања помоћу акетног упитника креираног за потребе истраживања. Узорак је чинило 500 средњошколаца из 25 средњих школа Републике Српске.

Резултати истраживања и закључак

На основу добијених резултата истраживања, кандидаткиња констатује да су прве четири појединачне хипотезе, које су постављене у првој и другој посебној хипотези у потпуности потврђене, док су обје пете појединачне хипотезе из првих двију посебних хипотеза дјелимично потврђене, с тим што су резултати су на самој граници, те закључује да су прва и друга посебна хипотеза скоро у потпуности доказане, а то значи да већина средњошколаца има искуства директне и индиректне изложености вршњачком насиљу.

Будући да су потврђене све три појединачне хипотезе кандидаткиња констатује да се може поуздано закључити да је потврђена трећа посебна хипотеза, тј да средњошколци немају довољно сазнања и искустава о медијацији.

Тиме је доказана генерална хипотеза, постављена на почетку истраживања.

Научни и друштвени допринос истраживања

Поред описивања појаве вршњачког насиља, научном дескрипцијом је успостављена узрочно-последична веза између фактора, функција и обиљежја предмета истраживања, при чему је значајно да су у фокусу истраживања била искустава средњошколаца о директној или индиректној изложености вршњачком насиљу, и медијацији у школи. Научни допринос је стицање релевантних научних сазнања који упућују на примјену медијације у средњим школама.

Друштвени допринос заснива се на чињеници да су резултати истраживања вршњачког насиља указали на распрострањеност овог проблема и на потребу cjеловитијег дјеловања у погледу превенције ове негативне друштвене појаве. Показано је да је неопходно унаприједити скромна сазнања средњошколаца о медијацији, њеним предностима и начинима примјене, како би се унаприједио укупан рад на спречавању и сузбијању вршњачког насиља у средњим школама, са посебним освртом на улогу социјалних радника.

ЗАКЉУЧЉАК И ПРИЈЕДЛОГ

Комисија сматра да је кандидаткиња Маја Кременовић обавила истраживање у складу са пријављеном темом. У раду су систематизована шира теоријска и практична сазнања о предмету истраживања.

Истраживање је урађено на основу ваљаног методолошког оквира и примјеном релевантних метода и инструмената, што је омогућило провјеру постављених хипотеза. Резултати истраживања упућују на теоријски утемљен приступ сузбијања вршњачког насиља у средњим школама, те могу бити основ за креирање програма у којима ће се више примјењивати медијације уз већи ангажман социјалних радника у школи.

Имајући у виду наведене чињенице и оцјене, Комисија Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци

ПРЕДЛАЖЕ

да Маји Кременовић одобри јавну одбрану завршног рада на другом циклусу из области студија социјалног рада на тему *Искусва вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској*.

Бања Лука, 15.01. 2018. године

КОМИСИЈА:

Проф. др Весна Шућур Јањетовић, предсједник

Доц. др Драгана Шћеповић, члан

Проф. др Јагода Петровић, члан ментор

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Број:08/1.1523/17

Датум: 27.11. 2017.

На основу члана 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци број 02/04-3.2688-4/17 од 28.09.2017. године издаје се

УВЈЕРЕЊЕ

Овим се потврђује да је мастер рад кандидаткиње **Маје Кременовић Катић** под називом „Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској“ провјерен путем званичног софтвера за откривање плагијата дана 27. 11. 2017. године.

Шеф библиотеке

Нина Кузмановић

Продекан за научноистраживачки рад

[Signature]

ДОСТАВЉЕНО:

- Ментору
- А/А

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Маја Кременовић Катић;

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 17.10.1988. године, Бања Лука, Босна и Херцеговина;

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, дана 27.12.2011. године;

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: 27.12.2011. године;

Наслов завршног/дипломског рада аутора: „Насиље над дјецом у породици као друштвено негативна појава и њене последице“;

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Дипломирани социјални радник – 240 ECTS;

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Магистар социјалног рада – 300 ECTS;

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци;

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: „Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколаца у Републици Српској“, датум одбране: 26.01.2018. године;

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: Друштвене промене, теорија социјалног рада (S 214);

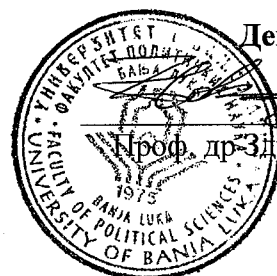
Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

1. Проф. др Весна Шућур Јањетовић, председник Комисије;
2. Проф. др Јагода Петровић, члан-ментор;
3. Доц. др Драгана Шћеповић, члан;

У Бањој Луци, дана 31.01.2018. године;

Декан

Проф. др Здравко Злокапа

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада Искуства вршњачког насиља и медијације код средњошколца у Републици Српској
Наслов рада на енглеском језику Experiences of peer violence and mediation at high school students in the Republic of Srpska

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
☐ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
☐ да су резултати коректно наведени и
☐ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 29.01.2018.

Потпис кандидата

Мариј Кременовић Карић

Изјава којом се овлашћује Факултет политичких наука факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Факултет политичких наука факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Искусва вријемског масива и медијације код средњошколца у Републици Српској
који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци 29.01.2018.

Потпис кандидата

Марија Кренићковић Кавић

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора Маја Кременовић Кашић

Наслов рада Искусства вртњарског масива и медијације код средњошко-

Ментор лаца у Ретуплици Спидској
проф. др Јакоб Пешковић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 29.01.2018.

Потпис кандидата

Маја Кременовић Кашић